

ZEMLJIŠKA GOSPOSTVA NA BESNIŠKEM OZEMLJU

Pavle Blaznik

Ko je podelil 1002 kralj Henrik II. freisinškemu škofu besniško ozemlje med Šmarjetno goro in Lipnico, so se meje loškega gospodstva premaknile v zelo občutljivo področje. Prav tega dela svoje posesti freisinški škof v vseh dolгих stoletjih ni mogel trdno povezati z ostalim loškim gospodstvom. V 12. stoletju je celo kazalo, da se bo vse besniško ozemlje izmuznilo freisinški oblasti. Preko ministerialov iz Waldenberga (Pustega gradu pri Radovljici) so se namreč Ortenburžani polastili nizkega sveta ob Savi med Lipnico, Besniškim gozdom, Sv. Joštom in Šmarjetno goro. Nad Rakovico so si ustvarili oporišče Wartenberg. Proti koncu 12. stoletja se je posrečilo freisinškemu škofu Otonu, da je Wartenberg odkupil in podrl; do končne poravnave z Ortenburžani je pa prišlo šele 1263.¹ Opisane razmere so imele velik odmev pri kolonizacijskem delu freisinškega škofa v tem območju, kakor je razvidno že iz prvih dveh ohranjenih loških urbarjev (1291, 1318).²

Besniško ozemlje je bilo tedaj le navidezno priključeno strmiški županiji v Selški dolini. Sicer je že iz urbarialnega teksta razvidno, da je bil ta teritorij organiziran v posebno enoto. Iz listinskega gradiva pa sledi jasno, da je bilo freisinško besniško ozemlje že takrat spojeno v poljšiško županijo z naselbinami, kakor jih izkazujejo vsi ostali urbarji od 16. stoletja dalje.³ Poljšiška županija je obsegala 1291 osemnajst, 1318 pa devetnajst hub, ki so bile porazdeljene v sledeče naselbine:

Pogleschitz 7 (1318—8) hub — Poljšica. Osmo huba je bila ustanovljena 1298. Rekonstrukcija na podlagi katastrske mape iz 1827 izkazuje osem gruntov z razdelitvijo na nepravilne delce; grunt na južnem robu ima le dve mali progi v sklopu prvotnega polja.

Harlant 4 hube — Ovsišče. Pri rekonstrukciji naletimo na štiri grunte z razdelitvijo polja na nepravilne delce.

Chersteten 2 hubi — Češnjica. Leta 1827 je bilo na Češnjici pet gruntov; dva, ki sta istovetna z urbarialnima hubama iz 1291, imata polje razdeljeno na grude, ostali trije so odprti celki. Od 1501 dalje srečavamo v loških urbarjih tretjo hubo, ki jo viri označujejo

¹ Zontar J., Zgodovina mesta Kranja, str. 15, 19, 26—7; Blaznik P., Kolonizacija in kmetstvo podložništvo na Šorškem polju, gl. prejšnjo razpravo, str. 146—147.

² Fra 36, str. 222—23.

³ 1286 officium Poglasitze, Fra 31, št. 395, str. 431; 1293 ampt ze Pogleschicz, Fra 31, št. 403, str. 442.

kot dvorec.⁴ Hubo je imel v fevdu od freisinškega škofa 1501 Dinstmanus (1530 Ahac Dienstman).⁵

Prezawitz 3 hube — Brezovica. Leta 1827 je bilo v naselbini prav toliko gruntov s poljem v grudah.

Veznitz apud ecclesiam 1 huba.

Veznitz circa forestum 1 huba. Kot sledi iz urbarja 1630⁶ je bilo takrat v obeh Besnicah v celoti 27 hub; od teh jih je štela Zgornja Besnica 14 (Pod Rovnikom 5, Dvor 3, Čepulje 6), Spodnja Besnica pa 13 (f. 249'—250'). Franciscejska katastrska mapa izkazuje v Zgornji Besnici res tri gruntarske enote. Pod Rovnikom so bili tedaj štirje grunti in dva polgrunta; en grunt je imel polje v odprtem celku, polje ostalih je bilo razdeljeno v grude. V Dvoru je mogoče rekonstruirati tri prvotne grunte s poljem v odprtih celkih. Čepulje so samostojna naselbina šestih gruntov, katerih poslopja stoje zaporedno v enotni vrsti. Pet gruntov ima polje razdeljeno na grude; šesti, ki se je razvil na vzhodnem robu, ima skoraj vse polje v enotnem kompleksu pri poslopju; ta huba se je torej razvila neodvisno od ostalih. — V Spodnji Besnici, kjer naletimo na 12 gruntov in 2 polgrunta, leže na skrajnem zahodu tri kmetije, ki so celota zase; dve imata polje v grobih grudah, tretja je v odprtem celku. Od ostalih kmetij, ki so se razvile v bližini cerkve, imajo trije posestniki s poslopji severno od cerkve zemljo v glavnem vsak zase zaokroženo za poslopji; polje drugih kmetij je razdeljeno na grude.

Koblar in za njim Pokorn postavljata hubo pri cerkvi v Zgornjo Besnico, hubo pri gozdu pa v Spodnjo Besnico.⁷ Od hube pri cerkvi je bilo treba v skladu z urbarji skozi stoletja plačevati dajatve, ki so bile izenačene z dajatvami vseh ostalih hub v poljški županiji. To hubo lokalizirajo urbarji od 1560 dalje v Spodnjo Besnico. Huba je istovetna z gruntom, ki leži tik cerkve na zahodni strani (p. d. Kralj).⁸ Hubo pri gozdu je obdeloval gozdar, ki je moral paziti na gozd, obenem pa biti na uslugo škofovim lovcem. Glede na notico v urbarju 1604, po kateri obe freisinški hubi nista bili v isti Besnici, je treba postaviti to hubo v Zgornjo Besnico, in sicer v skupino Pod Rovnikom (p. d. Boštar). Prav v neposredni bližini Zgornje Besnice so ležali še 1827 ogromni dominikalni gozdovi v izmeri 1550 oralov.

Kakor je razvidno iz urbarjev od 16. stoletja dalje, sta pripadali freisinškemu gospostvu še dve drugi besniški hubi, ki sta bili uvrščeni med vidmarje (coloni ecclesiae, urbar 1630, f. 250). Eno postavljajo vsi

⁴ Hoff, f. knj. 1540; Edlinger Hoff, urbar 1569.

⁵ Urbar 1501, f. 118; f. knj. 1540.

⁶ Last akademika univ. prof. dr. M. Kosa.

⁷ Koblar A., Loško gospostvo frizinških škofov, IMK I, 1891, str. 83; Pokorn F., Zgodovina Besnice pri Kranju, Zgodovinski Zbornik, Priloga Ljubljanskemu škofijskemu listu, 1909, str. 67, 103—104.

⁸ To hubo kakor tudi druge kmetije sem lokaliziral predvsem na podlagi jožefinskega katastra.

urbarji od 1501 dalje v Besnico, pri drugi se pojavi ta lokalizacija šele 1568. Pač pa naletimo v ostalih dveh urbarjih 1501 in 1560 na vidmarja, ki ni lokaliziran. Ker je pri vseh drugih vidmarjih v urbarjih lega kmetije vedno označena, sodim, da je treba postaviti nelokalizirano kmetijo v Besnico. Iz jožefinskega katastra je razvidno, da je bil en vidmar v Zgornji Besnici, in sicer v Čepuljah (p. d. Sorčan), drugi pa v Spodnji Besnici (p. d. Modrijan). Oba grunta imata z ostalimi sosedi polje razdeljeno na kolektiven način. Tako lahko predpostavljamo, da kmetiji nista bili mlajši od ostalih dveh freisinških v Besnici. Iz urbarja sta izpadli zgolj zato, ker urbar tedaj vidmarjev sploh ni omenjal. Leta 1291/1318 je imel torej freisinški škof v vsaki Besnici vsega po dve hubi.

Obseg poljšiške županije se pa tudi v kasnejših stoletjih ni bistveno spremenil. V freisinških urbarjih od 16. stoletja dalje zasledimo na novo le Rovte s tremi hubami, ki so imele polje v odprtih celkih.⁹ Razen omenjenih naselbin ležita na besniških tleh še Zabukovje in Rakovica s kmetijami, ki jih freisinški urbarji sploh ne upoštevajo. Po rekonstrukciji je mogoče ugotoviti v Zabukovju tri hube, ki imajo polje razdeljeno na grude. Severno od teh gruntov ležita dve hubi v obliki odprtega celka, malo v stran od teh pa naletimo na grunt sredi gozda. V Rakovici ležita zase dva grunta, ki imata polje v odprtih celkih.

Loško gospodstvo je bilo torej na besniškem ozemlju omejeno le na poljšiško županijo. Pa še ta freisinška posest se je prav v času prvih dveh urbarjev nevarno majala. Najbolj je to razvidno iz pogodbe med freisinškim škofom in Wernherjevimi dediči 1293, po kateri je bil škof pripravljen zastaviti skoraj vso poljšiško županijo v obsegu 14 hub.¹⁰ Kakor dokazuje urbar 1318, ta pogodba glede hub ni zapustila globljih sledov. Vendar je bila ne glede na to kasneje poljšiška županija freisinškemu škofu mestoma odtujena, kot je razvidno iz urbarja 1501, po katerem je imel županijo nekoč v posesti oskrbnik Peter (f. 381). Najmanj od 1501 dalje pa je bilo to ozemlje trdno spojeno z ostalim loškim gospodstvom.

Tekmovanje med Ortenburžani in freisinško gosposko je pustilo na besniških tleh globoke sledove. Vpliv Ortenburžanov in njihovih zaveznikov je ostal živ na besniškem ozemlju tudi po poravnavi 1263. Če govori Ulrik Velacher Waldenberški 1293 o freisinškem škofu Emihonu kot svojem gospodu,¹¹ je prišlo do tega razmerja zelo verjetno na podlagi besniških zemljišč. Prav gotovo so pa ostale razne besniške kmetije v lasti Ortenburžanov, ne da bi jih zato vezala kakšna fevdna obveznost do freisinškega škofa. Od teh kmetij so bile tri spodnjebesniške združene s primskovskim uradom.¹² Po iz-

⁹ Prim. Blaznik P., *Kolonizacija Selške doline*, str. 27–28.

¹⁰ Blaznik P., *Kolonizacija in podložništvo*, o. d., str. 177.

¹¹ Fra 31, št. 412, str. 453.

¹² Zontar J., o. d., str. 28.

umrtju Ortenburžanov je prešlo ozemlje preko Celjanov v posest Friderika III., ki je zaradi gospodarskih zadreg zastavljal urade in graščine. Na taki osnovi se je zasidrala na besniškem ozemlju rodbina pl. Egkh, ki je imela med drugim primskovski urad spočetka v zastavi, dokler ga ni 1626 odkupila.¹³ Slično je odkupil 1552 Ivan Jožef pl. Egkh pet hub, od katerih so bile tri v Spodnji Besnici, posestvo v obsegu dveh hub, ki ga označujejo urbarji od 17. stoletja dalje kot eno hubo, pa v Zgornji Besnici. Te hube, ki jih je imel prej novi lastnik v zastavi, so bile združene z graščino Turn pod Novim gradom,¹⁴ ki jo je kupil Jurij pl. Egkh 1513 od dedičev Jerneja Schrotta.¹⁵ Skupno s hubami iz primskovskega urada je imela torej rodbina Egkh sredi 16. stoletja na besniških tleh osem, po urbarialnih podatkih 17. stoletja pa sedem hub. Leta 1630 so bile kmetije razdeljene med tri brate. Vid je imel 1 hubo v Zgornji Besnici, 3 pa v Spodnji Besnici, njegov brat Wolf 2 v Spodnji Besnici, tretji brat Nikolaj pa 1 v Spodnji Besnici.¹⁶

V razdobju med 1630 in 1656, ko naletimo na prvi brdski urbar iz 17. stoletja, je ena huba iz skupine v primskovskem uradu odpadla; odslej omenjajo vsi brdski urbarji v primskovskem uradu le dve hubi v Besnici (1656–61, 1669, 1679–88, 1705). Pogrešana huba je prešla na rodbino Wernekher; po letu 1758 je pripadala rodbini Schweiger (v. *Lerchenfeld auff Glogouiz vndt Rutzing*).¹⁷ Omenjena huba je istovetna s kmetijo p. d. Mahav v Spodnji Besnici. Druga huba primskovskega urada leži kot soseda zahodno od te; med 1705 in 1754 se je razdelila na dva polgrunta.¹⁸ Rekonstrukcija izkazuje 1827 na tem mestu dva polgrunta, ki sta imela svoje polje slično kot njun vzhodni sosed večinoma zaokroženo tik za svojim poslopjem (p. d. Zlate in Ribovt). S tretjo primskovsko hubo je bil združen najmanj od 16. stoletja dalje tudi mlin; 1754 je bila označena kot 1½ hube. Ležala je ločeno od ostalih dveh na zahodni strani (p. d. Štular) s poljem v grobi kolektivni grudasti razdelitvi s hubo, ki spada v skupino 1552 pridobljenih kmetij. Z 21 orali polja jo lahko prištevamo med poldruge hube. Te kmetije so kot del primskovskega urada delile usodo primskovskega ozemlja, ki je bilo okrog 1640 v posesti Ivana Friderika pl. Schrottenpacha.¹⁹ V skladu z loškim urbarjem iz 1665 sta spadali tedaj najmanj dve kmetiji v Spodnji Besnici pod rodbino Schrottenpach. Notica je v soglasju z Valvasorjevo navedbo, po kateri sta bila takrat na Brdu dva gospodarja: Janez Gotthard pl. Egkh in Jurij

¹³ Zontar J., o. d., str. 27–28, 32–33, 195.

¹⁴ Brdski urbar 1552; turnski urbarji 1674/80, 1707/16, 1718/26; loški urbar 1630, f. 249'–250'; Inv. XI, št. 1.

¹⁵ Zontar J., o. d., str. 34.

¹⁶ Loški urbar 1630, f. 249'–250'; Inv. XII, 10, št. 6, 34, 61.

¹⁷ RDA, fasc. 311, št. 1, 5; Škofja Loka, Naslovna in titularna knjiga.

¹⁸ Brdski urbar 1705, f. 361; RDA, fasc. 238, št. 36.

¹⁹ Don., št. 170, str. 119.

Sigmund pl. Gallenberg, v čigar posesti je bila polovica brdskega kompleksa, ki je pripadal pred njim grofu pl. Schrottenpachu.²⁰ Kmetije so prišle končno od rodbine Gallenberg v posest družine Zois.²¹

Drugačna je bila usoda hub, ki si jih je pridobil 1552 Ivan Jožef pl. Egkh in ki so bile združene z graščino Turn. Te kmetije so istovetne s tistimi, ki jih je imel 1630 v posesti Vid pl. Egkh. Razen teh hub je Vid posestvoval še njive v Besnici, ki so pripadale sredi 16. stoletja domačinu Jakobu Kertu, ki se je prvič pojavil v imenjski knjigi 1546 z ocenitvijo —57—2 (GB II, III); 1570 je Kert prodal njive Urbanu Dežmanu iz Velesovega (GB IV, 367, 405), 1623 so pa prešle v last Vida pl. Egkha (GB V, 22).²² Turnsko graščino je kupil v celoti 1677 od Jurija Sigmunda pl. Egkha knjigovodja deželnih stanov Adam Dinzl pl. Angerburg.²³ Ludvik Ksaverij Dinzl, Adamov sin in naslednik, je odprodal 1744 šest hub bratu Janezu Adamu,²⁴ ki je kupil 1746 Ajmanov grad.²⁵ Ker se pojavi sredi 18. stoletja v posesti Ajmanove graščine prav toliko hub v Spodnji in Zgornji Besnici, kot jih je imel 1630 Vid pl. Egkh, sodim, da so te hube istovetne. Kmetija v Zgornji Besnici je identična s kmetijo p. d. Bednik Pod Rovnikom. Trije spodnjebesniški grunti leže na zahodni strani. Prvi (p. d. Prekuh) ima zemljo pomešano v grobih grudah z nekdanjim brdskim podložnikom (p. d. Štularjem); drugi (p. d. Kozjek) ima kot sosed prvega zemljo v odprtem celku; tretji (p. d. Jelenc) spada v skupino petih gruntov zahodno od cerkve, ki imajo polje v kolektivni razdelitvi.

Prav močno so se uveljavljali na besniškem ozemlju tudi freisinški ministeriali Loški vitezi, ki so bili tam zasidrani najmanj od 1269 dalje. Takrat jim je namreč priznal freisinški škof 14 hub, od katerih jih je bilo pet v Podblici na selški strani, šest v poljanskem območju na Osovniku in pri Sv. Barbari, tri pa »in Gukenplat«.²⁶ Iz listinskega teksta je razvidno, da leži Gukenplat bliže Podblici kot hubam v Poljanski dolini, katerih lega je bila manj znana in jo zato listina natančneje označuje. Ime Gukenplat srečamo spet 1423 v družbi sledečih imen: Besnica, pod Poljšico, Gukenplat s štirimi hubami, Rakovica, Stražišče.²⁷ Vir iz 1450, ki govori o nakupu kmetij v tem območju, našteva imena v sledečem redu: Zgornja Besnica,

²⁰ Valv. XI, str. 129.

²¹ Prim. Zontar J., o. d., str. 195.

²² Datiranje na podlagi imenjskih knjig ni vedno povsem zanesljivo.

²³ Inv. XI, 2, str. 131; GB VI, 34; Zontar datira kupčijo v leto 1667, o. d., str. 195.

²⁴ GB VI, vl. 18, 27.

²⁵ GB VI, vl. 27; Blaznik P., Kol. in podl., o. d., str. 187.

²⁶ »Sunt autem hube quinque in Waicenstein, tres hube in Gukenplat et in terminis Chraecnic uersus Pilchgraec alie tres hube, in monte Oclinch tres hube. Fra 31, št. 275, str. 300; Blaznik P., Kol. S. d., str. 20; Blaznik P., Kolonizacija Poljanske doline, GMDS, XIX, 1938, str. 21; Blaznik P., Kol. in podl., o. d., str. 176.

²⁷ F. knj. 1423, f. 34.

Rakovica, »an den Gukhen Platt«, Stražišče.²⁸ Ime Gukenplat je treba v skladu z navedenim iskati v bližini Rakovice. Res naletimo v sosednjem Zabukovju še 1754 na ledinsko ime »pot hudem plattam«.²⁹ Lokalizacijo podpira tudi zemljiška razdelitev. Skupini treh hub iz 1269 ustrezajo 1827 tista tri posestva (2 grunta in 1 polgrunt), ki imajo polje razdeljeno na grude. Četrty grunt, ki se omenja 1423, je naslonjen na ostale tri kot odprt celek; zrastel je lahko po 1269 neodvisno od prvih treh. Loški vitezi so si torej pridobili hube v Zabukovju neposredno po poravnavi spora med freisinškim škofom in waldenberškima ministerialoma, ki sta se morala odpovedati med drugim tudi pravicam do tamkajšnjega Wartenberga.³⁰ — Posest Loških vitezov je bila pa utrjena tudi v Besnici, kjer naletimo v začetku 14. stoletja na spore med vitezi in freisinškim škofom glede vprašanja pripadnosti otrok. Tako so pripadali po pogodbi iz 1315 Loškim vitezom med drugim tudi trije sinovi Mihaela iz Besnice,³¹ medtem ko naj bi bili podrejeni freisinški cerkvi Jakob iz Besnice z dediči in otroci Alchena iz Besnice.³²

Večji vpogled v razširjenost freisinških fevdov daje fevdna knjiga iz 1423. Takrat sta bila krepko zasidrana v Zgornji Besnici dva loška ministeriala: Ivan Loški, ki je opravljal sicer službo v loškem stolpu, in Ivan Liemberg (Liebenberg). Ivanu Loškemu je dal freisinški škof v fevd stolp v Zgornji Besnici, obenem pa tudi tamkajšnji gozd in pravico do ribolova. Hkrati mu je podelil tri hube v neposredni bližini stolpa. Spomin na to posest v Zgornji Besnici je ohranjen v imenu Dvor na ozemlju med Čepuljami in Vidmom ter v ledinskem imenu Turn, kakor se imenuje strmina na koncu Dvora, kjer so na razgledni točki še danes vidni sledovi nekdanjega stolpa. Tem fevdom so bile dodane še štiri hube v Zabukovju, dvor v Rakovici, štiri hube v Stražišču in ena huba »pod Poljšico« (vnder der Poglaschicz, f. 34), ki je kasnejši viri več ne omenjajo. Zadnjo hubo je treba iskati v kompleksu njiv, ki leže sredi gozda tik pod Poljšico in ki imajo obseg grunta. Leta 1827 so bile njive razdeljene v proge, ki so jih bili deležni poljšiški gruntarji in deloma tudi kajzarji. Ivanova posest v Besnici, zlasti pa ona v Zabukovju daje slutiti, da je Ivan Loški morda potomec loških vitezov. Med številnimi fevdi, ki jih je podelil škof njegovima sinovoma Melhiorju in Baltazarju, ki sta opravljala službo v Loki, je bila tudi ena huba v Zgornji Besnici, in sicer v skupini Pod Rovnikom.³³ To hubo je po njuni smrti

²⁸ Inv. XXIX, 7, št. 115.

²⁹ Bek. Tab., 289.

³⁰ Z o n t a r J., o. d., str. 27.

³¹ Fra 35, št. 503, str. 79.

³² Fra 36, str. 128.

³³ F. knj. 1423, f. 36; Inv. XXIX, 15, št. 34; Blaznik P., Kol. in podl., o. d., str. 178.

podedovala vdova Ana Haidenreich Verber.³⁴ — Tudi drug močan loški ministerial, Ivan Liemberg, se je s petimi hubami v Zgornji Besnici v Čepuljah uveljavil v tem področju.³⁵

Eno hubo na Češnjici je imel tedaj v fevdu Kristan s Češnjice (f. 36); tam je ležala verjetno tudi druga huba, ki jo je imel v posesti Peter Froleich; fevdna knjiga jo sicer postavlja na nekem mestu v Besnico (f. 33), vendar omenja isti vir kasneje, da je prodala Petrova vdova Elizabeta hubo na Češnjici Marjeti, vdovi Jurija Soka (f. 48).

Iz drugega vira izvemo, da je imel sredi 15. stoletja neko hubo v Besnici »am Klin« v fevdu od freisinškega škofa loški meščan Nikolaj Maler. Leta 1456 je predala njegova žena omenjeno hubo cerkvi sv. Janeza v Spodnji Besnici.³⁶ Pokorn istoveti to hubo s cerkveno mežnarijo v Spodnji Besnici.³⁷ Že ledinsko ime »am Klin«, ki ga Pokorn pogrešno čita »am Elm«,³⁸ kaže na to, da je treba hubo iskati v Zgornji Besnici Pod Rovnikom, kjer je pri najbolj zahodni kmetiji, ki ima zemljo v celku, še ohranjeno domače ime pri Klinarju. Res je razvidno iz urbarja 1650 (f. 249'), zlasti pa iz jožefinskega katastra, da je bila prav ta kmetija podložna cerkvi sv. Janeza v Spodnji Besnici.

Iz navedenega sledi, da je bilo število hub, za katere je izpričano, da jih je oddajal freisinški škof v začetku 15. stoletja v fevd poedinem, skoraj v ravnovesju s kmetijami, ki so bile trdno v posesti freisinškega škofa v poljšiški županiji.

V drugi polovici 15. stoletja so se freisinški besniški fevdi vedno močnejše kopičili v eni posesti, kar je v zvezi z dvigom družine Lamberg s Kamna. Jurij Lamberg, gospod na Guttenbergu,³⁹ je bil loški oskrbnik najmanj od 1447⁴⁰ do zime 1475/6.⁴¹ Njegov ded Viljem II. je bil ortenburški gradiščan na Waldenbergu, stric Baltazar pa 1596 loški oskrbnik. Oče Jurij je z nakupom Guttenberga ok. 1396 ustanovil guttenberško linijo Lambergov.⁴² Ko je kupil Jurij Lamberg leta 1469 od Andreja Kreyga grad Kamen,⁴³ je prevzela ta veja Lambergov naslov po tem gradu, ki ga je imela v posesti skozi stoletja.

Jurij Lamberg je vso dobo svojega oskrbovanja v loškem gospostvu nakupoval razna posestva in desetine, zlasti po ozemlju

³⁴ Blaznik P., Kol. in podl., o. d., str. 178.

³⁵ Inv. XXIX, 7, št. 113; prim. Blaznik P., Kol. in podl., o. d., str. 182.

³⁶ F. knj. 1540; listina 1456.

³⁷ Pokorn Fr., o. d., str. 136, 138.

³⁸ Pokorn Fr., o. d., str. 136, 230, 231.

³⁹ Witting J., Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels, Jahrbuch der k. k. heraldischen Gesellschaft »Adler«, Neue Folge, Bd. V—VI, 1895, str. 188.

⁴⁰ Inv. XXIX, 7, št. 113.

⁴¹ Mayer Fr., Ueber die Correspondenzbücher des Bischofs Sixtus von Freising 1474—1495, AÖG LXVIII, 1886, str. 128.

⁴² Witting J., o. d., str. 176—77, 182—83, 194.

⁴³ Inv. XXIX, 7, št. 1; 13, št. 17; Valv., XI, str. 550.

loškega gospostva, in to v izdatni meri prav na besniških tleh. Leta 1447 je kupil od Ivana Liemberga njegovih pet hub v Zgornji Besnici v Cepuljah.⁴⁴ Večjo kupčijo je sklenil Jurij 1450 z Ivanom Hallekherjem, sinom Ivana Loškega, ko je kupil tako rekoč strnjeno vso njegovo loško posest, tako stolp v Besnici z gozdom in pravico do ribolova, tri hube v Zgornji Besnici, štiri hube v Zabukovju, dvorec v Rakovici in tri hube v Stražišču.⁴⁵ Z nakupom ene hube v Besnici 1453 od goričanskega oskrbnika Erazma Steinerja⁴⁶ in druge hube v Besnici 1459 od Pankracija Ferberja, ki je istovetna s hubo obeh loških bratov,⁴⁷ je Jurij Lamberg zaključil s svojimi pridobitvami na besniških tleh. Stražiško posest so pa Lambergi razširili do konca 15. stoletja na šest hub.⁴⁸

Rodbina Lamberg je ostala v tesnih stikih z loškim gospostvom tudi v sledečih desetletjih. Jurijev sin Jakob se je potegoval za mesto oskrbnika in kaščarja v Loki, a ker ni razumel slovenske govornice, je postal 1480 le loški oskrbnik. Prav takrat je prišlo do spora s Kranjem zaradi meje deželskega sodišča. Ker je bil Jakobov brat Gašper vpliven na cesarskem dvoru, je škof odnehal; tako je Jakob prevzel še mesto loškega kaščarja. V škofovi službi je ostal do 1490, ko mu je končno škof odpovedal zaradi nerednega denarnega poslovanja. Njegova služba spada v čas, ko je prišlo na tleh loškega gospostva do odkritega uporniškega gibanja.⁴⁹

Pač pa srečamo 1504 in 1505 kot loškega oskrbnika Jakobovega brata Gašperja.⁵⁰ Brata Jakob in Gašper sta zapustila grad Kamen in fevde na loškem ozemlju svojima sinovoma Francu in Jakobu. Po Valvasorju in Wittingu naj bi bila oba, Franc in Jakob, sinova Gašperja Lamberga.⁵¹ Vendar je iz virov razvidno, da sta bila bratranca.⁵² Ker je imel nekdanji loški oskrbnik Jakob sina Franca, ki je umrl 1501,⁵³ je bil po vsej priliki dedič Franc sin Gašperja, dedič Jakob pa sin Jakoba Lamberga.

Kakor sta Franc in Jakob podedovala vsak polovico gradu Kamna,⁵⁴ sta si podobno delila tudi loško posest. Franc je dobil 5 naseljenih in 1 opuščeno hubo v Besnici, 2 hubi v Zabukovju, 1 v Rakovici, 2 v Stražišču in 2 v Jami. Jakobova posest je obsegala 4 hube v Besnici, 1 na Češnjici, 2 v Zabukovju, 2 v Stražišču, 2 v Jami in

⁴⁴ Inv. XXIX, 7, št. 113.

⁴⁵ Inv. XXIX, 7, št. 115.

⁴⁶ Inv. XXIX, 7, št. 110.

⁴⁷ Inv. XXIX, 7, št. 114.

⁴⁸ Inv. XXIX, 7, št. 108, 109, 116.

⁴⁹ Mayer Fr., o. d., str. 430, 441–42; Zontar J., o. d., str. 83–84; Blaznik P., Kol. in podl., o. d., str. 221.

⁵⁰ Inv. XXIX, 7, št. 43; listina 21/1, 1505.

⁵¹ Valv., XI, str. 530; Witting J., o. d., str. 188–89.

⁵² Inv. XXIX, 7, št. 113; 10, št. 26.

⁵³ Witting J., o. d., str. 188.

⁵⁴ Valv., XI, str. 530.

1 rovt v Dorfarjih. Oba sta imela tudi pravico do Besniškega gozda in do tamkajšnjega ribolova.⁵⁵ Besniška posest se po številu hub krije z nakupi njunega deda Jurija, edino huba na Češnjici predstavlja mlajšo pridobitev. Med podedovanimi hubami so pa tudi kmetije v Jami, ki potekajo iz nakupov sredi 15. stoletja. Jurijev brat Gašper je namreč kupil 1452 in 1455 od Ostermana Liebenberga, gradiščana na Starem gradu pri Škofji Loki, sedem hub v Jami, ki jih je imel v fevdu od freisinškega škofa in od katerih je bila tedaj ena opuščena.⁵⁶ Medtem ko je Jakob odkupil od neporočenega bratranca Franca njegov delež na grad Kamen,⁵⁷ se je s to delitvijo lamberska posest na loških tleh končno razbila.

Po Francovi smrti je pripadla njegova dediščina osmim družinam, katerih vsaka je prejela imenje z ocenitvijo 16—31—2. En delež je odpadel tudi na Jakoba Lamberga, graščaka na Kamnu (GB IV, f. 51'). Njegovi nasledniki so do srede 18. stoletja obdržali iz te dediščine imenje z ocenitvijo 3—19—1 (GB VI, f. 37), kar ustreza trem hubam. Rekonstrukcija izkazuje, da so ležale te hube prav na besniških tleh. Iz urbarjev 1630 in 1636 ter jožefinskega katastra je razvidno, da je posest graščakov na Kamnu 1630 zajemala na našem ozemlju 1 hubo na Češnjici, 2 Pod Rovnikom, 1 v Dvoru, 2 v Čepuljah, 2 v Spodnji Besnici⁵⁸ in 2 v Zabukovju. V sledečih desetletjih je grad Kamen sicer pridobil še hubo na Češnjici, ki je bila 1630 v posesti Ernesta Paradeiserja,⁵⁹ pač pa je izgubil že v prvi polovici 17. stoletja štiri hube: eno Pod Rovnikom, eno v Dvoru, eno v Spodnji Besnici, eno pa v Zabukovju. Te hube je pridobila kroparska fužinarska rodina Mazoll (GB V, f. 351), pri kateri se je lastnik Kamna Ivan Jurij Lamberg precej zadolžil.⁶⁰ Skupina teh štirih hub je večkrat menjala gospodarja. Leta 1676 so kmetije prešle v last Sebastijana Žigona (Sigan), fužinarja iz Kroke, 1746 pa v posest kroparske fužinarske rodbine Grošelj.⁶¹ Leta 1778 je kupil hube bohinjski fužinar Jurij Dominik Clementini.⁶²

Ostali dediči po Francu Lambergu so v mnogih primerih pridobljeno ozemlje kaj hitro odtujili. Z njihovimi deleži so se temeljito okoristili Sigesdorfi, pri katerih so se v drugi polovici 16. stoletja

⁵⁵ Fasc. Škofja Loka, mesto in gospodstvo; f. knj. 1540, str. 2; Inv. XXIX, 10, št. 93.

⁵⁶ Inv. XXIX, 7, št. 111, 112.

⁵⁷ Inv. XXIX, 10, št. 26; Valv. XI, str. 550.

⁵⁸ Ena od teh kmetij je bila sicer 1630 pripisana župniji Mošnje, pa je takratni urbarji mošenjske župnije ne omenjajo; prim. notico v mošenjskem urbarju iz 1608 pri neki hubi na Brezjah, po kateri so pobirali davek od nje ustanovniki Lambergi (Vic I/28 a, I/29); v jožefinskem katastru je bila ta huba spet pripisana župniji Mošnje.

⁵⁹ RDA, fasc. 292, št. 24; loški urbar 1630, f. 248.

⁶⁰ Inv. XXIX, 13, št. 60.

⁶¹ GB VII, f. 145, 145'; listina 3/9, 1700.

⁶² RDA, fasc. 315, št. 8.

zadolževali Lambergi in brdski graščaki.⁶³ Tako je pridobil Filip Sigesdorf, graščak na Schrottenthurnu v Stražišču, 1578 celotni delež Khirchfelde pl. Lamberg, roj. Obritschan (GB IV, 95', 109). Prav tako je pripadel Filipu 1583 delež Katarine Obritschan, ki je bila poročena z Mertom Gallom z Rožeka (GB IV, 76', 95'). Filipov naslednik Lenart Sigesdorf je priključil 1620 le nekoliko okrnjeni delež graščine na Kamnu (GB V, 23, 77). Končno je pripadel 1624 Wolfu Jakobu na Schrottenthurnu še dobršen del dediščine, ki sta jo po Francu Lambergu prejela Krištof in Daniel pl. Obritschan in je že 1579 prešla na člane rodbine Sigesdorf (GB IV, 95; V, 76'). Del teh posestev je ležal tudi na besniškem ozemlju. Tako so spadale pod Schrottenthurn 1625 tri hube v Zgornji Besnici, dve v Zabukovju, ena pa v Rakovici.⁶⁴ Iz jožefinskega katastra je razvidno, da je bila ena besniških hub v Čepuljah, dve pa v Dvoru; ena dvorska je istovetna s hubo, ki je bila že 1520 opuščena, pa je bila do 1625 spet naseljena;⁶⁵ verjetno gre za grunt, ki se je 1750 razdrobil v tri dele.⁶⁶ Hubi v Zabukovju sta istovetni z dvema kmetijama iz skupine prvotnega Guckenplata. Huba v Rakovici se je kasneje Schrottenthurnu odtujila.

Prvo vest o Rakovici zasledimo 1414, ko je pripadala desetina od dveh ondotnih hub Juriju Lambergu (listina 1/8 1414). Leta 1423 se omenja rakoviški dvorec (Hof), ki ga je imel v fevdu od freisinškega škofa Ivan Loški in ki je po vsej verjetnosti obsegal celoten kompleks obeh tamkajšnjih gruntov (Rakovec in Kucna, fev. knj., f. 34). Dvorec je kupil z ostalimi posestvi od Ivana Loškega Jurij Lamberg. Pri delitvi med oba vnuka se dvorec več ne omenja. Pač pa je Franc podedoval hubo v Rakovici, ki jo je obdeloval Michel Müllner (f. knj. 1540) in je po vsej priliki istovetna s hubo, ki je bila kasneje v posesti Schrottenthurna. Rakoviško hubo je pridobil 1748 Ivan Hubenhofer, s čimer je prešla v sklop stražiškega dvorca. Podložnik Valentin Rakovec se je z odkupom malo kasneje uvrstil med svobodnike.⁶⁷ Omenjeni grunt leži ob Savi med mlinom ob Besnici, ki se omenja kot freisinški v loških urbarjih od 1560 dalje, in med Kucno.

Kucna je istovetna z dvorcem Kutino, za katero pravi Valvasor, da leži nedaleč od Kranja ob Savi na razgledni ravnini.⁶⁸ Na tem mestu je stal do potresa 1895 dvorec s stolpičem.⁶⁹ Dvorec je bil v 16. stoletju v posesti rodbine Gall na Jurjevski gori; tudi ta družina se je prištevala med dediče Franca Lamberga (GB IV, 51'; 324). Leta 1598 je prešla Kutina od Ivana Galla na kranjskega mestnega svetovalca Janeza Pöckhla. Odslej so se lastniki hitro menjavali (1611

⁶³ Inv. XLI, 4, št. 77, 81, 86, 127; Inv. XXIX, 7, št. 133.

⁶⁴ Herrschaft Lack, Camer Procuratur, seznam fevdov 1621–1625.

⁶⁵ Herrschaft Lack, Camer Procuratur, seznam fevdov.

⁶⁶ RDA, fasc. 289, št. 22; Bek. Tab. 289.

⁶⁷ Blaznik P., Kol. in podl., o. d., str. 194.

⁶⁸ Valv., XI, str. 111.

⁶⁹ Pokorn Fr., o. d., str. 66.

Adam Rodl, 1613 višji rudarski sodnik Ulrik Pitton, 1640 Doroteja Walankin, kranjski svetovalec Jernej Olben).⁷⁰ V Valvasorjevem času naj bi bila Kutina v posesti Jurija Sigmunda pl. Egkha,⁷¹ kar pa iz imenjske knjige ni razvidno. Proti koncu 17. stoletja je Kutina v nekaj letih še nekajkrat prešla iz rok v roke (1693 Lovrenc Rakovec, 1696 Dolenc Luka iz Stražišča, 1696 Janez Pavel Lukančič iz znane loške rodbine), dokler se ni končno ustalila 1701 v posesti domače kmetijske družine Rakovec.⁷² Dvorec Kutina je torej končno prešel preko številnih lastnikov iz plemiških in meščanskih vrst v last kmeta svobodnika.

Nedaleč od Kutine moramo iskati dvorec »zu Puech« (Zabukovje), ki se omenja v imenjski knjigi 1604 (GB IV, 326). Tretjina tega dvorca z ocenitvijo 2—, ki ustreza približno dajatvi za dve hubi, je bila 1546 v posesti Gregorja in Mohorja Bukovnika;⁷³ leta 1604 je prešlo ozemlje na Sebastijana Harrerja (GB IV, 326). V skladu z obsegom te tretjine moramo iskati ostali dve tretjini na ozemlju štirih hub v Zabukovju, ki so bile v prvi polovici 16. stoletja v rokah Franca in Jakoba Lamberga. Izven teh štirih hub preostajata na zabukovškem ozemlju le še dve hubi severno od njih. Ena je bila 1827 v obliki zaprtega celka ločena od ostalih z gozdom; rekonstrukcija dokazuje, da je ta grunt istoveten s kmetijo, ki sta jo podelila okrog 1400 Friderik Naimhofer in Klara, vdova po sodniku Fritzleinu, na novo ustanovljeni kaplaniji sv. Leonarda v Kranju.⁷⁴ Ta huba torej ne prihaja v poštev kot del zabukovškega dvorca. Preostaja le še grunt, ki je mejil v obliki odprtega celka na hubo graščine Kamen in je bil sredi 18. stoletja v posesti šmartinske župnije.⁷⁵

Poedine hube v Spodnji in Zgornji Besnici, ki jih doslej še nismo obravnavali, so bile podložne različnim cerkvenim ustanovam. Med loške fevde je spadala kmetija v Spodnji Besnici, ki je bila v posesti cerkve v Ovisah (f. knj. 1540). V imenjsko knjigo je bila vpisana šele 1565 (GB IV, 230). Istovetna je s kmetijo Trpin, ki ima polje v kolektivni razdelitvi s petimi grunti zahodno od cerkve. — Ena huba je bila podložna beneficiju pri oltarju sv. Katarine v župni cerkvi v Kranju; beneficij je bil ustanovljen 1500.⁷⁶ To hubo zasledimo kot tako v urbarju 1630 (f. 250'). Ker je bila pri tem beneficiju od 1546 dalje vpisana nespremenjena ocenitev 10—4—3,⁷⁷ sklepam, da je bila huba podeljena beneficiju takoj po njegovi ustanovitvi. Omenjena

⁷⁰ GB IV, 324; V, 326'.

⁷¹ Valv., XI, str. 111.

⁷² GB VI, 276; VII, 66, 159, 330; RDA, fasc. 333, št. 3, 5, 10, 22, 46; jožefinski kataster.

⁷³ Vnndern Perg (sc. Sv. Jošt) ob Creuz zu Sabukhouie, GB II.

⁷⁴ Z o n t a r J., o. d., str. 63.

⁷⁵ RDA, fasc. 101.

⁷⁶ Z o n t a r J., o. d., str. 58.

⁷⁷ GB II, III, IV, 165'; V, 165; VI, 326.

huba leži tik cerkve zraven grunta, ki je bil podložen loškemu gospostvu (p. d. Krištan). — Zraven te hube leži grunt, ki je bil v 18. stoletju podložen šmartinskemu župnišču. Verjetno je ta huba istovetna s tisto, ki se pojavlja že v prvi imenjski knjigi in je bila takrat last Jakoba Jursnika (GB I, 617'); v sledečih letih je bil lastnik hube Urban Rakovec oziroma Jernej Skufič, dokler ni 1598 prešla v posest šmartinskega župnika Jakoba Haumana, pod čigar imenom je bila kmetija vpisana v vse imenjske knjige 17. in prve polovice 18. stoletja.⁷⁸

Šmartinsko župnišče je imelo v 18. stoletju eno hubo tudi v Zgornji Besnici v Čepuljah (p. d. Blašč). Čepulje so bile z izjemo kmetije loškega vidmarja od 1447 dalje last rodbine Lamberg. Iz jožefinskega katastra sledi, da se je Lambergom v Čepuljah izmuznila še druga huba (p. d. Banka), ki je pripadla cerkvi v Crngrobu. Verjetno sta bila grunta Lambergom odtujena že zgodaj, saj sta imela Franc in Jakob v začetku 16. stoletja, upoštevajoč rekonstrukcijo v Čepuljah, le tri hube. Mogoče sta ta dva grunta istovetna s tistima dvema kmetijama v Besnici, ki sta bili 1593 v posesti Kozme Galla (GB IV, 74, 83').

Razmeroma majhno besniško ozemlje je bilo torej razdeljeno med najrazličnejše zemljiške gosposke. Boljši orientaciji naj služi sledeči pregled (str. 257—260).

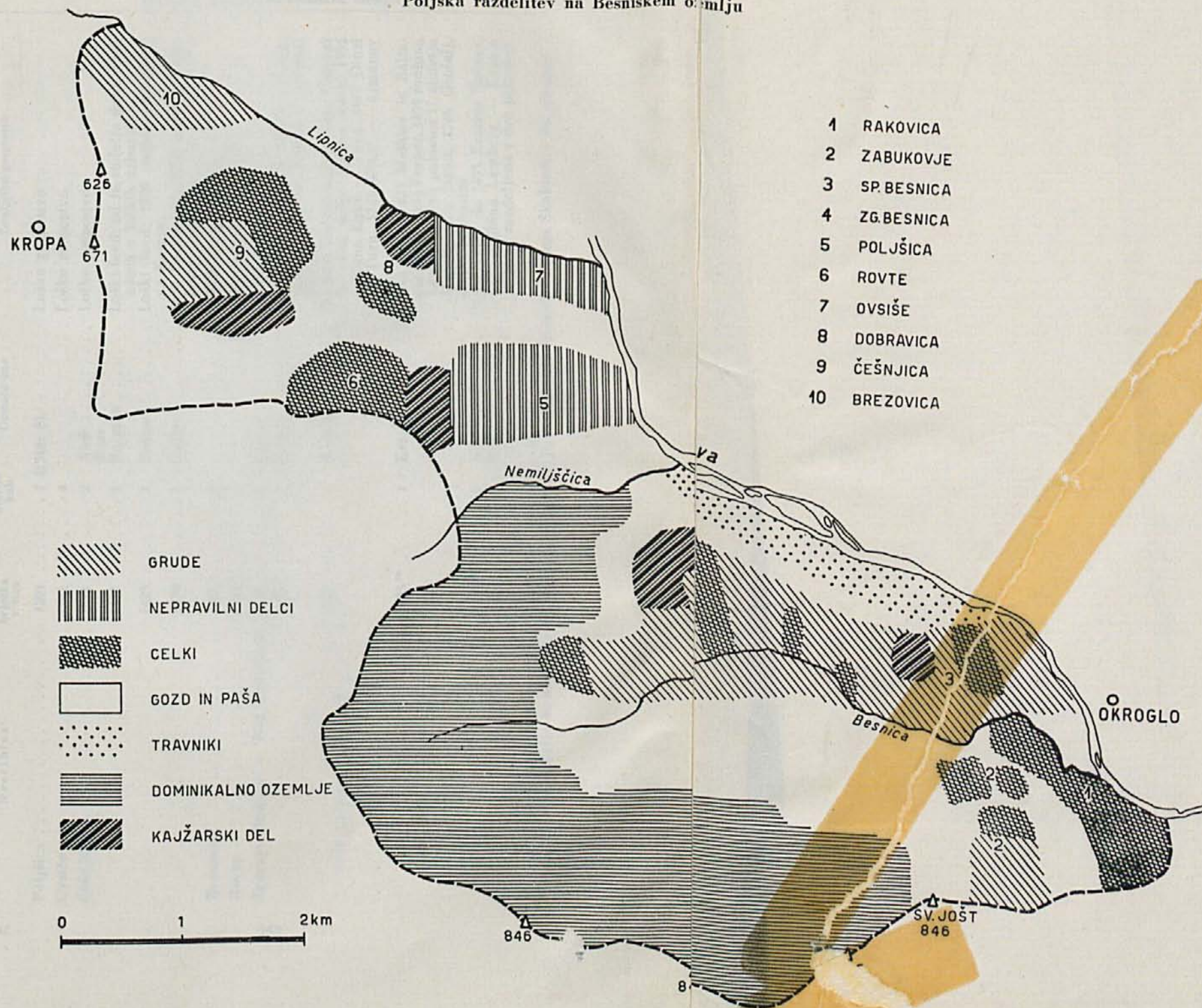
Kot je razvidno iz loških urbarjev, je bilo ozemlje freisinške poljšiške županije z izjemo Rovt dokončno kolonizirano do kraja 13. stoletja. Bolj problematičen je teritorij, ki je bil freisinškemu škofu odtujen. Na vprašanje, kdaj je bilo kolonizirano to področje, odgovarja v izdatni meri franciscejska katastrska mapa iz 1827. Kakor v poljšiški županiji prevladuje tudi tod sistem kolektivne razdelitve polja. Medtem ko je obstoj treh hub s kolektivnim sistemom v Zabukovju dokazan za leto 1269 (str. 249), je možno oceniti starost ostalih hub s kolektivno razdelitvijo s pomočjo primerjave razmer na loškem ozemlju sploh. Kolonizacijski razvoj loškega teritorija v celoti kaže, da dobimo kolektivno razdelitev edino na tleh, ki so bila kolonizirana najmanj do začetka 14. stoletja.⁸¹ Upravičeno torej lahko predpostavljamo, da tudi na besniškem ozemlju ni bilo drugače. Dognati je le še treba, kdaj so nastali celki, ki jih dobimo v Zabukovju in Rakovici, deloma tudi v Spodnji in Zgornji Besnici ter na Češnjici. V splošnem so celki na loškem ozemlju sicer značilna oblika za mlajšo kolonizacijo, vendar naletimo nanje tudi na tleh, ki so bila kolonizirana pred 1291.⁸² Špitalski zaprt celek v Zabukovju je izpričan za

⁷⁸ GB II; III; IV, 405; V, 427; VII, 375.

⁸¹ Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 22—24; Blaznik P., Posestne razmere v Selški dolini, GV, X, 1934, str. 58; Blaznik P., Kol. in podl., o. d., str. 159—160.

⁸² Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 24.

Poljska razdelitev na Besniškem ozemlju

OL.V
248

Naselbina	Prva beleška v viru	Število hub	Domače ime	Zemljiško gospodstvo
Poljšica	1291	7 (1318: 8)		Loško gospostvo.
Oviše	1291	4		Loško gospostvo.
Češnjica	1291	2	Aleš	Loško gospostvo.
	1423	1	Žitar	
	1423	1	Rožman	Loški fevd; od 16. stoletja dalje omejena v loških urbarjih.
	1630	1	Boštar	Loški fevd; 1520 rodbina Lambert na Kamnu.
Brezovica	1291	3	Cajhen	1650 Paradeiser, 1750 rodbina Lambert — Kamen.
Rovte	1501	3		Loško gospostvo.
Zgornja Besnica — Pod Rovnikom	1291	1	Boštar	Loško gospostvo.
	1456	1	Klinar	Loški fevd; do 1456 Nikolaj Maler, nato cerkev sv. Janeza v Spodnji Besnici.
	1552	1	Bednik	Do 1418 Ortenburžani, nato Celjani do 1456, dalje deželni knez, 1552 rodbina Egkh — Turn, 1677 Dinzl — Turn, 1746 Dinzl — Ajmanov grad.
	1423 ⁷⁹	1	Krt	Loški fevd; 1423 Melhior in Baltazar, Pankracij Ferber, 1459 rodbina Lambert, prva polovica 17. stoletja Mazoll, 1676 Zigon, 1746 Grošelj, 1778 Clementini.
cv. 1455 ⁸⁰	1		Jošk ½ Bidovec ½	Loški fevd; do 1453 Erazem Steiner, 1453 rodbina Lambert — Kamen (1750 že razdeljena v dve polovici).

⁷⁹ Podatki iz 15. stoletja se nanašajo eventualno na sledečo hubo.

⁸⁰ Podatki iz 15. stoletja se nanašajo eventualno na kmetijo Krt v Zgornji Besnici oziroma Skalovec v Sp. Besnici.

Prva beležka v viru	Stevilo hub	Domače ime	Zemljiško gospostvo
Zgornja Besnica — Dvor			
1425	1	Kralj	Loški fevd; 1425 Ivan Loški, 1450 do
1425	1	Lemb $\frac{1}{2}$	ca. 1570 rodbina Lamberg — Kamen,
		Dušovec $\frac{1}{4}$	nato Schrottenthurn (druga huba
		Košnik $\frac{1}{4}$	se je leta 1750 zdrobila v $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$,
			$\frac{1}{4}$ hube).
1425	1	Udir	Loški fevd; 1425 Ivan Loški, 1450 do
			prve polovice 17. stoletja rodbina
			Lamberg — Kamen, nato Mazoll,
			1676 Žigon, 1746 Grošelj, 1778 Cle-
			mentini.
Zgornja Besnica — Čepulje			
1425	1	Banka	Loški fevd; 1425 Ivan Liemberg, 1447
			rodbina Lamberg — Kamen, 16. sto-
			letja rodbina Gall (?), nato cerkev
			v Crngrobu.
1501	1	Sorčan	Vidmar — loško gospostvo.
1425	1	Ros	Loški fevd; 1425 Ivan Liemberg, 1447
			dalje rodbina Lamberg — Kamen.
1425	1	Kunar	Loški fevd; 1425 Ivan Liemberg, 1447
			do ca. 1570 rodbina Lamberg —
			Kamen, nato Schrottenthurn.
1425	1	Blašč	Loški fevd; 1425 Ivan Liemberg, 1447
			rodbina Lamberg — Kamen, 16. sto-
			letja rodbina Gall (?), nato šmar-
			tinsko župnišče.
1425	1	Štihel	Loški fevd; 1425 Ivan Liemberg, 1447
			dalje rodbina Lamberg — Kamen.
Spodnja Besnica			
1291	1	Kralj	Loško gospostvo.
1546	1	Krištan	Od 1546 beneficiat sv. Katarine —
			Kranj.
1559	1	Knefec	1559 Jursnik Jakob, 1546 Rakovec
			Urban, 1598 šmartinski župnik
			Hauman Jakob, šmartinsko žup-
			nišče.

Naselbina	Prva beležka v viru	Stevilo hub	Domate ime	Zemljiško gospostvo
Spodnja Besnica	1552	1	Maháv	V primskovskem uradu; do 1418 Ortenburžani, nato Celjani do 1456, dalje deželni knez, 1510 zastavljen na rodbini Egkh — Brdo, od 1626 last brdske graščine, med 1630 in 1656 prešla na rodbino Wernekher, po 1758 rodbina Schweiger pl. Lerchenfeld.
	1552	1	Zlatè $\frac{1}{2}$ Ribovt $\frac{1}{2}$	V primskovskem uradu; do 1418 Ortenburžani, nato Celjani do 1456, dalje deželni knez, 1510 zastavljen na rodbini Egkh — Brdo, od 1626 last brdske graščine (med 1705 in 1754 se je razdelila na dve polovici. Vidmar — loško gospostvo. Loški fevd; 1540 cerkev v Ovsishah. Loški fevd (gl. op. 80). 1630 rodbina Lamberg — Kamen; prva polovica 17. stoletja Mazoll, 1676 Žigon, 1746 Grošelj, 1778 Clementini.
	1501 1540 ev. 1453	1 1 1	Modrijan Trpin Skalovec	Do 1418 Ortenburžani, nato Celjani do 1456, dalje deželni knez, 1552 Egkh — Turn, 1677 Dinzl — Turn, 1746 Dinzl — Ajmanov grad, 1630 župnija Mošnje (Lamberg).
	1552	1	Jelenc	V primskovskem uradu; do 1418 Ortenburžani, nato Celjani do 1456, dalje deželni knez, 1552 Egkh — Turn, 1677 Dinzl — Turn, 1746 Dinzl — Ajmanov grad.
	1650 1552	1 1	Janc Štular	1630 župnija Mošnje (Lamberg).
	1552 1552	1 1	Kozjek Preküh	Do 1418 Ortenburžani, nato Celjani do 1456, dalje deželni knez, 1552 Egkh — Turn, 1677 Dinzl — Turn, 1746 Dinzl — Ajmanov grad.

Naselbina	Prva beležka v viru	Število hub	Domače ime	Zemljiško gospodarstvo
Zabukovje	1269	1	Soršek	Loški fevd; 1269 Loški vitezi, 1423 Ivan Loški, 1450 do ca. 1570 rod- bina Lamberg — Kamen, nato Schrottenthurn.
	1269	1	Beli	
	1269	1	Jurgovec	Loški fevd; 1269 Loški vitezi, 1423 Ivan Loški, 1450 do prve polovice 17. stoletja rodbina Lamberg — Kamen, nato Mazoll, 1676 Zigon, 1746 Grošelj, 1778 Clementini.
	1423	1	Cesar	Loški fevd; 1423 Ivan Loški, 1450 dalje rodbina Lamberg — Kamen.
	1546	1	Osín	1546 Bukovnik, 1604 Harrer, 1750 šmartinska župnija.
	ca. 1400	1	Andrejevec	Do ca. 1400 Naimhofer, nato kapla- nija sv. Leonarda v Kranju.
	1501	mlin		Loško gospodarstvo.
Rakovica	1414	1	Rakovec	Loški fevd; 1540 rodbina Lamberg — Kamen, 1625 Schrottenthurn, 1748 Hubenhofer, 1768 svobodnik — Rakovec.
	1414	dvorec	Kučna	Loški fevd; 1423 Ivan Loški, 1450 rodbina Lamberg — Kamen, 16. sto- letja rodbina Gall na Jurjevski gori, 1598 Pöckhl, 1611 Rodl, 1613 Pitton, 1640 dalje Walankin, Olben, ev. Egkh, 1695 Rakovec, 1696 Do- lenc, 1696 Lukančič 1701 dalje svo- bodniška rodbina Rakovec.

leto 1400; lamberski odprt celek prav tam je bil gotovo koloniziran vsaj do 1423; hubi v Rakovici se omenjata že 1414, celki v Dvoru in oni v Čepuljah so izpričani 1423; celek Pod Rovnikom je bil koloniziran pred 1456; obstoj vsaj dveh celkov na Češnjici je izkazan za prvo polovico 15. stoletja. Vsi ti primeri jasno kažejo, da so bili besniški celki kolonizirani vsaj do začetka 15. stoletja. Zemljiška razdelitev kakor tudi pisani viri torej dokazujejo, da naselitev na besniškem ozemlju, ki je bilo odtujeno freisinškemu škofu, časovno ni dosti zaostajala za kolonizacijo v freisinški poljšiški županiji, ki je bila zaključena že do 14. stoletja.

Priložena tabela, ki prikazuje razvoj kmečkih domov na besniškem ozemlju do 1827, priča, da je ostalo število hub v poljšiški županiji do nastanka franciscejskih map skozi stoletja popolnoma nespremenjeno.⁸³ Tudi na ostalem ozemlju ni prišlo v tem oziru do bistvenih razlik. Tako se je sredi 18. stoletja združila neka huba v Dvoru; druga Pod Rovnikom se je do tedaj razdvojila podobno kot brdska huba v Spodnji Besnici, od katere se je ena polovica kasneje spet dvignila na stopnjo grunta; do 1827 je zadržala huba v Spodnji Besnici, ki je spadala pod cerkev v Ovsisah, le obseg polgrunta. Na cnako stopnjo je zdrknila do tedaj tudi neka huba v Zabukovju. Tako se je moglo kajžarstvo, ki se je začelo razvijati v začetku 16. stoletja, le malo koristiti na račun starih gruntov.

Naselbina	Do zač. 15. stol.	1501 gr. k.	1568 gr. k.	1630 gr. k.	1754 gr. + ½ + ¼ + k.	1827 gr. + ½ + ¼ + k.
Poljšica	8	8	8 + 5	8 + 6	8 + — + — + 12	8 + — + 1 + 11
Rovte	—	3	3 + 5	3 + 5	3 + — + — + 6	3 + — + — + 5
Češnjica	5	5	5 + 6 + x	5 + 7 + x	5 + — + — + 9	5 + — + 3 + 7
Dobravica	—	—	—	—	— + — + — + 1	— + 1 + 2 + 1
Brezovica	3	3	3 + —	3 + 1	3 + — + — + 1	3 + — + — + —
Ovsiše	4	4	4 + 1	4 + 3	4 + — + — + 4	4 + — + 2 + 10
Zg. Besnica	14	14	14 + 1 + x	14 + 1 + x	12 + 3 + 2 + 26	12 + 3 + 9 + 23
Sp. Besnica	13	13 + 1	13 + 1 + x	13 + 1 + x	12 + 2 + — + 12	12 + 2 + — + 16
Zabukovje	6	6	6 + — + x	6 + — + x	6 + — + — + 3	5 + 1 + — + 3
Rakovica	2	2 + 1	2 + 1	2 + 1	2 + — + — + 1	2 + — + — + 1
Skupaj	55	58 + 2	58 + 20 + x	58 + 25 + x	55 + 5 + 2 + 74	54 + 7 + 17 + 79

Razvoj kajžarstva do 1754 je mogoče spremljati le na ozemlju freisinške poljšiške županije, ki jo upoštevajo številni loški urbarji; za ostali teritorij so urbarialni podatki preskromni, da bi si mogli na njihovi osnovi ustvariti jasnejšo sliko. V loškem urbarju iz 1501 je omenjen le kajžar »Marko an der tratten«. Prav tam (»an der Trat-

⁸³ Klasifikacija posestev 1827 je urejena po ključu, ki ga je nakazala rekonstrukcija, in sicer:

1 huba ima nad 11 oralov polja,

½ hube ima 6—11 oralov polja,

¼ hube ima 3—6 oralov polja,

kajža ima pod 3 orale polja. — x znači nefreisinške kajžarje.

ten«) je imel 1560 kajžo Gregor Forstner, ki je bil v skladu z istim urbarjem 1560 logar v Spodnji Besnici (Gregor, sin Jurija Kralja).⁸⁴ Po urbarju iz 1630 je imel logar Jakob Kralj iz Spodnje Besnice na svoji hubi staro kajžo, ki pa tedaj ni bila vpisana v urbar (f. 255'). Iz vsega sledi, da moramo prvo kajžo lokalizirati v Spodnjo Besnico, in sicer na Trato, kjer se ji je kasneje pridružila še vrsta drugih kajž. V poljšiški županiji so bili 1501 naseljeni tudi trije mlinarji (Kristan, Pirkh in Luka, f. 120). Medtem ko sta morda zadnja dva mlinarja iz gruntarskih vrst, saj naletimo prav v istem urbarju v Spodnji Besnici na loškega podložnika z imenom Michel Pirkh (f. 117), ni izključeno, da je Kristanov mlin istoveten z mlinom v Rakovici, ki ga označujejo vsi urbarji od 1560 dalje kot freisinškega in kjer je bil 1604 naseljen mlinar Filip Kristan.

Kajžarstvo na freisinških besniških tleh se je bolj razmahnilo šele v sledečih desetletjih. Do 1568 je narastlo število kajžarjev na 20. Lokalizirati jih je mogoče predvsem s primerjavo priimkov na podlagi kasnejših urbarjev, zlasti tistih iz 1630 in 1636, v katerih je skoraj pri vsaki kajži označena tudi njena lega. Večina krajevnih imen se sklada s starejšimi naselbinskimi imeni v poljšiški županiji iz l. 1291. Lokalizirati je treba le še imena Na Hribu, na Logu in »Im Pach«. — Kajže Na Hribu postavljam v Poljšico, ki leži na hribu nad Ovsišami. Za to lokalizacijo govori že urbar iz 1630, po katerem je napravila kajžarica Ana Šinik Na Hribu dva laza na poljšiški gmajni (f. 255). Točnost lokalizacije potrjujejo tudi priimki poljšiških kajžarjev; od 12 kajžarskih imen Na Hribu iz 1754⁸⁵ jih najdemo 1827 v Poljšici osem. — Na Logu je bila od 1560 dalje le ena kajža; lokalizirati jo je mogoče v Zgornjo Besnico, kjer najdemo ime Na Logu, ki se je ohranilo do danes, že 1750,⁸⁶ ali pa v Ovsiši, kjer se omenja to ime v urbarju 1630 (f. 252). — Od 1560 dalje naletimo v loških urbarjih tudi na kajžarja mlinarja »Im Pach«. Mogoče gre za mlin ob Sušnici, kjer je stal sredi 18. stoletja eden od obeh freisinških mlinov in kjer je bil tedaj naseljen Simon Papler.⁸⁷ Ker srečamo tedaj na Česnjici freisinškega podložnika kajžarja Simona Paplerja,⁸⁸ je treba iskati mlin na Sušnici v jarku pod Česnjico, kjer je ležal do nedavna mlin ob tamkajšnjem potoku, ki poleti večkrat usahne.

Od 1568 pa do srede 18. stoletja je zaslediti omembe vreden prirastek kajžarjev le v središču županije, v Poljšici, v nadaljnjih desetletjih pa edino v Ovsisah, kjer je bil 1731 ustanovljen samostojen vikariat.⁸⁹ Pač pa naletimo na posestva na Dobravici ($\frac{1}{2}$ gr., 2 à $\frac{1}{3}$ gr. in eno kajžo) prvič pod tem imenom v katastrski mapi 1827. Oba

⁸⁴ Prim. Don., št. 24 i, str. 27.

⁸⁵ RDA, fasc. 2; Bek. Tab. 2/III.

⁸⁶ Bek. Tab. 2/III.

⁸⁷ Bek. Tab. 2/XI.

⁸⁸ RDA, fasc. 2, št. 27.

⁸⁹ Pokorn Fr., o. d., str. 70.

$\frac{1}{3}$ grunta ležita v travnikih, kamor sega sicer še češnjiška posest. Polgrunt in kajža sta južno od tod sredi gozda; oba posestnika Rozman in Varl kažeta s svojima priimkoma prav tako na zvezo s Češnjico. Posestva so se razvila davno pred 1827; iskati jih je treba v urbarjih pod češnjiškim naslovom. — Rahlo nazadovanje kajžarstva v Rovtah je le navidezno; urbarji so upoštevali tudi tisti del naselbine, ki je spadal v Selško dolino.⁹⁰

Za nefreisinsko ozemlje dobimo prve fragmentarne podatke o kajžarstvu šele v 17. stoletju. Tako je izpričan lamberski kajžar v Zabukovju za leto 1624 (urbar 1629). Leta 1665 srečamo v Zgornji Besnici pet kajž, ki so spadale pod cerkev sv. Egidija, enako tudi tista dva kajžarja, ki sta bila podložna cerkvi sv. Janeza; podobno zasledimo prav tam takrat poedine kajžarje, ki so spadali pod Kamen oziroma Schrottenthurn.⁹¹ Slično omenja tudi turnski urbar iz 1674 nekega kajžarja v Spodnji Besnici. Toda točnejšo sliko je mogoče ustvariti šele za dobo sredi 18. stoletja. V Zabukovju in Rakovici se kajžarstvo ni moglo prav razviti. Razen freisinskega mлина v Rakovici dobimo tedaj v Zabukovju le še tri kajže, ki so bile poedine v lasti Kamna, beneficija sv. Katarine in špitalske kaplanije sv. Leonarda v Kranju.⁹² Do večjega razmaha je prišlo v obeh Besnicah. V Zgornji Besnici je bilo daleč največ kajžarjev v lasti cerkve sv. Egidija (10) in Schrottenthurna (6).⁹³ Nekatere zemljiške gosposke so imele le poedine kajžarje, n. pr. cerkev sv. Janeza 2,⁹⁴ druge kajžarstva sploh niso poznale. V Spodnji Besnici so kajžarji pripadali večinoma domači cerkvi sv. Janeza oziroma župni cerkvi v Šmartnem.⁹⁵ Tabela kaže, da je bil razvoj kajžarstva brez upoštevanja novejšega časa na tem ozemlju v bistvu zaključen že do srede 18. stoletja.

Kajže so postavljali zase, ostro ločeno od gruntarske naselbine, kar je očitno pri vseh naselbinah. Tako leže n. pr. v Spodnji Besnici vse kajže brez izjeme na severozahodni strani naselbine na Trati, kjer se je razvila izrazita kajžarska četrt. V Zgornji Besnici se širi kajžarska naselbina severno od cerkve na Vidmu; izven tega jedra nalletimo le na poedine kajže, tako južno od čepuljskih gruntov, od katerih jih loči gozd, kakor tudi Pod Rovnikom oziroma v Dvoru na zdrobljenem gruntu. V Poljšici je kajžarska naselbina v Gmajni naslonjena na progo zadnjega gruntarja; podobno leže kajže na Češnjici južno od gruntarskega jedra; v Ovisih predstavlja kajžarska naselbina podaljšek gruntarskega dela proti zahodu. Večina kajžarjev je imela svoje polje zaokroženo ob kajži. Polje so si pridobili v splošnem

- kajžarstvo
polje

⁹⁰ Blaznik P., Kol. S. d., str. 28; Blaznik P., Posestne razmere, o. d., str. 28—29.

⁹¹ Urbar 1665, f. 141—43.

⁹² RDA, fasc. 292, 28, 25.

⁹³ RDA, fasc. 289, 350.

⁹⁴ RDA, fasc. 102.

⁹⁵ RDA, fasc. 102, 101.

iz nekdanjega skupnega gozda in pašnika. Z gruntarskim poljem so se v večji meri okoristili le kajžarji v Ovsisah. Iz jožefinskega katastra je razvidno, da so razmeroma številni podložniki, tudi gruntarji, plačevali od nekaterih parcel tuji gosposčini, zlasti freisinškemu škofu. Omenjeno freisinško polje zajema v Zgornji Besnici posebno Videm z Lazi, v Spodnji Besnici pa Breg ob Savi, kjer je ležal velik kompleks travnikov. Podložniki različnih gosposčin so si torej pridobivali na besniškem spornem območju zemljo, ki je sicer pripadala freisinškemu gospostvu. O tem najdemo odmev tudi v loških urbarjih, kamor so vpisovali od 1664 dalje domače in tuje podložnike, ki so v Zgornji in Spodnji Besnici pridobivali njive in travnike iz skupne zemlje. Od parcele so plačevali 15–26 kre., kar kaže na različen obseg enot; poedinci so uživali tudi do tri take parcele.⁹⁶ Prav v skromni meri so smeli kajžarji kositi travo na skupnih pašnikih po Besniškem hribu in v Bregu ob Savi; v skladu z jožefinskim katastrom je bila ta pravica domala pridržana le za gruntarje iz Zgornje in Spodnje Besnice.

Mnogi kajžarji pa tudi posamezni gruntarji in gosači, ki jih je bilo sredi 18. stoletja na ozemlju loškega območja 27,⁹⁷ so opravljali še obrtniški poklic. Sredi 18. stoletja je bilo razen poedinih čevljarjev, tesarjev, kovačev, krojačev najti na tem ozemlju prav močno zastopane tkalce in mlinarje. Lan so gojili po vsem besniškem področju, vendar ponekod količina ni zadoščala niti za domače potrebe. Samo v obeh Besnicah je bilo tedaj najmanj 19 tkalcev platna, med njimi šest gruntarjev. V Zgornji Besnici naletimo na podložnika, ki je bil poklicen trgovec s platnom.⁹⁸ Tkalstvo je bilo v Besnici precej močno še sredi 19. stoletja navzlic hudi industrijski konkurenci.⁹⁹ — Od treh loških mlinov, ki so bili v 16. stoletju odvisni od loškega gospostva, sta se dva, eden ob Besnici v Rakovici, drugi ob Sušnici, obdržala skozi stoletja do polpreteklih dni.¹⁰⁰ Vsi ostali mlini so se razvili na gruntih. Tako je stal v Spodnji Besnici ob potoku Besnici 1552 mlin, ki je pripadal brdski hubi iz primskovskega urada¹⁰¹ in se je ohranil do danes (Štularjev mlin). V Zgornji Besnici so bili sredi 18. stoletja kar trije mlini. Eden je bil združen s hubo, ki je bila podložna kroparskemu fužinarju Grošlju,¹⁰² drugi mlin je pripadal Ajmanovi hubi,¹⁰³ tretji je bil zgrajen na crngrobski hubi 1683.¹⁰⁴ Omenjeni mlini v naj-

⁹⁶ Loški urbar 1664, f. 139'–141'; 1665, f. 141–43.

⁹⁷ Bek. Tab. 2/II, 2/III.

⁹⁸ RDA, fasc. 101/5, 239, 289, 315 in ustrezajoče Bek. Tab.

⁹⁹ Zonta J., o. d., str. 316.

¹⁰⁰ Bek. Tab. 2/II.

¹⁰¹ Vic I/58 a.

¹⁰² RDA, fasc. 315, št. 7.

¹⁰³ Bek. Tab. 239.

¹⁰⁴ Crngrobski urbar v Strahlovi zbirki.

novejšem času le še životarijo, ker imajo mnoge besniške kmetije svoje mline na motorni pogon.

Glede na r o d n o s t n e pripadnosti besniških podložnikov dajo slutiti že slovenska krajevna imena z izjemo zelo običajne nemške izposojenke Rovte, da je bil tamkajšnji kmet po svojem poreklu Slovenec. Bolj zanesljivo oporo pa dobimo v sledeči zbirki ledinskih imen.

Poljšica. Slovenska imena — Polje: dolga njiva, na kraju, na polani, v rupi, v makah, na plateh, za stogom, v dobravi, pri turku, na Savi, na kozjeku, pod polano, po vrtu, na loge, brnik, v preski, za močilami, v dobravi, pod tatincem, dobravice, na podlipi, na plaznici, na gabrci, v macovcah, na vojéh, na sebeberju, gradišče, lašek, na rklû. — Gozd in paša: tatinska dolina, na pomôvzen, štruklovec, v žinkovcah, sovátna, v stari poti.

Indiferentna imena — Polje: za kamunami, v borštu, znani boršt. — Gozd: na malem boštu.

Negotovo ime — Polje: birk.

Ovsiše. Slovenska imena — Polje: lipásnice, na mlinši, pod vasjo, pod lipnico, na krevlji, ledinice, na mlakah, za cerkvijo, zg.—, sp. hrastje, pri stogu, na hribu, hudi laz, lazi, pri mostu, biškovce. — Gozd: plana, mošnja, špil.

Indiferentni imeni — Polje: v borštu, za farovžem.

Negotovo ime — Polje: za bolkam.

Češnjica. Slovenska imena — Polje: polje, pri cerkvi, pri stogu, velika njiva, velika meja, brzec, doma, na gabru, mlaka, pusta njiva, za zelnikom, za stogom, hrib, krevlja, gobovec, njivica, hud vogle, lazi, mali —, veliki pot, pri znamenju. — Gozd in paša: na brezovem robu, pod pečmi, v dobravi, na kamni gorici, močile, v bove, gbanca, razbojnik, črnica, plaznice, apnenik, bukov rob, kamniše, potoče, pod malim vrhom, leskovec. — Voda: na vrbcu, studenec.

Indiferentna imena — Polje: pri boštu, za pajštbo. — Gozd: bošt, brezov graben, bukov graben, pod boštom.

Brezovica. Slovenska imena — Polje: na vrtu, na meleh, lazi, za kropo, velika njiva, srednja njiva, krevlja, pri vratih, pri skali, njivica, na čelu, lašček, travnik, za plane, polane, koreninice, novine, pod vrtcem, breg, strmec, kislica, senožet, pri spominu, groblje, v rantah. — Gozd: vrh, rudna jama, kamna gorica. — Voda: lipnica, hudournik.

Indiferentna imena — Polje: na borštu, zgornji boršt, zdonji boršt. — Gozd: graben.

Nemško ime — Polje: pungrat.

Rovte. Slovenska imena — Polje: srednica, v kraju, na hribcu, laz, plaznice, za brdom, matevka, lašček, hudi laz, žabnica, jezerc, njiva. — Gozd: dobrava, v potokih, v malem vrhu, v gričih, apnenik, na brdu, bršce.

Indiferentna imena — Gozd: boršt, graben, v grabnih.

Negotovo ime — Polje: mākše.

Dobrava. Slovenska imena — Polje: na rázpok, velika njiva, pri češenjski poti, topovčeve njive. — Gozd: dobrava, laze. — Voda: studenec, v lazih.

Zgornja Besnica — Pod Rovnikom. Slovenska imena — Polje: danovce, pod klinarjem, pod boštarjem, pri cerkvi, pod skokom, dobrava, breg, za rovníkom, njiva, za vratni, laz, klinc, za klincem, klinka, male njivice, pod vrtom, pod hišo, pod čebelnjakom, pokalca, pod potjo, na kline, na kračici, v ledinah, pod kozlom, za mlinom, mali —, veliki laz, na koncu njive, dolgo brdo, za studencem, zalog, pri jezu, pri kajži, kraljev travnik, mala dobrava, pri bednikovem mlinu, za vodo, bednikov travnik, pod stranjo, meja, breznik, podskokarje, závovk, prapoče, v rklù, kravja dolina, pečice, luknje, na miv. — Gozd: dovje brdo, jarče brdo, blatnik, korenčevce, mala —, velika besnica, polšnik, v klincu, pod rovníkom, rovník, trpinčev rob, dolga —, velika —, povšna —, črna —, široka —, apnena —, mrzla dolina, lašček, nad velikim logom, dobrava, vogle, macovca, tatinec, šum, jordanov rob, hud —, globok potok, za ovinkom, sedúc, sedlo, rázpoke, močilnik, ósranci, parčé, prilesje, dovjež, svinjke, jagodna reber, kosmata skala, stegná, suša, govejce, na koritu, kozolič, na mravljincu, murnove gače (senožet). — Voda: drn potok, črn studenec, rebernikov studenec, šitnik, suša, toplice.

Indiferentna imena — Polje: videm, boršt, pri pajštvi, kamunšna. — Gozd: kamnitni —, krivi graben, graben.

Negotovo ime — Polje: musca (1789 musle¹⁰⁵).

Zgornja Besnica — Dvor. Slovenska imena — Polje: v cesti, pri znamenju, pri lembovem znamenju, pri besnici, pri luži, na studencu, pod studencem, pri domu, kres, pri oblaku, na lazah, udirjev kljuk, krevlja, na belilu.

Indiferentni imeni — Polje: pod pajštvo. — Gozd: turn (oziroma turne).

Negotovo ime — Polje: lembavka (1750 lembauka¹⁰⁶).

Zgornja Besnica — Čepulje. Slovenska imena — Polje: mala —, velika široka njiva, groblje, močile, dovnica, na vošnah, mala njiva, na vrh dovh, mlaka, mali —, veliki —, zgornji —, spodnji breg, laz, na bršč, ledina, za glavnikom, za vodo, zelnik, brezje, pri kozlu, kot, nad plazom, velika njiva, na polju, vrt, krevlja, v plazu, v rebru, resje, pod dobravo, pri luži, v prodeh, za klanškom, v jebernici, rebernica, krvača, čepulnica, po lazih, na ozarah, male ozare, srednik, sredi polja, hribci, med vodo. — Gozd: breznik, brezno brdo, pod breznim brdom, ravne, mali —, veliki pogorel, polšna rovan,

¹⁰⁵ Jožefinski kataster.

¹⁰⁶ Bek. Tab. 289.

ravni potok, v polšnarjevem, vretovčev hrib. — Voda: šmetinčeva voda, čepulnica.

Indiferentna imena — Polje: pri štirni, pod svinjsko trato, za štalno, za borštom, videnca.

Nemško ime — Polje: pungert.

Negotovo ime — Polje: vucenk (1789 u luzenz, luzenk; 1750 vznikh, na vzinko¹⁰⁷).

Spodnja Besnica. Slovenska imena — Polje: pešnica, pod pešnico, breg, pri štularjevem kozlu, log, vresje, za brdom, za jančevo njivo, pod kajžo, peč, laz, pred hišo, med njivami, močile, pod ledino, jazne, pri jezu, pri mlinu, vrtec, na ozarah, v prepoki, hribec, zgornji —, spodnji travnik, zgornji —, spodnji breg, brežec, doma, kraljeve njive, za kozolcem, v voglu, v senožetih, nad ladjo, v klineu, na potoku, pod robom, laz, nad pečmi v dobravi, za koritom, v zadnjem logu, pod rebrijo, za ulicami, dolina, brezova, srednja vas, čelo, reber, zdave, nad klancem, pod kraljevim plotom, okoli robu, za kraljem, pod vrtom, polajše, cerkovnik, gbina, koreninica. — Gozd: gora, za goro, za plečem, prapoče, na ledinah, dobrane, plansk, gadovca, parnik, na koncu moljevega, pod znamenjem, les, v kotlu, brdo, strma, vrtača v pútcu, zgornja plana, krevlja. — Voda: besnica, prdež.

Indiferentna imena — Polje: v pevcarijih, trata, v borštu. — Gozd: šlibernik, na ofrcah.

Nemško ime — Polje: za urpoham.

Negotova imena — Polje: vampplne (1750 na vampjje, 1789 na vampelne, vampole¹⁰⁸), v tašk (1750 v tashke, 1789 u tashke, nad tashko¹⁰⁹), masovc, žikovca — žikovec (1789 u shikouz¹¹⁰).

Rakovica. Slovenska imena — Polje: polje, spodnje polje, za njivico, na vrtu, travniček, na bregu, pod skalo, spodnja —, srednja —, zgornja ravná, za zadnjim bregom, pod pustno njivo, v potoku, za podom, za kajžo. — Gozd: potok, v šmarjetni gori, na tončevem, laz, kršiš, šmetine, marinovca. — Voda: mrzel studenec, pod hrastom, za bajto, pod skalo, pod jerebom.

Indiferentno ime — Gozd: bošt.

Negotovo ime: kucna (17. stoletje Kuttendorf, Chutina, Kutina, Kutna, Kutena¹¹¹).

Zabukovje. Slovenska imena — Polje: pod brezo, na brdu, kračica, za sorškovo hišo, za sorškovim kozlom, laz, dolina, v hribih, pod brezo, martinca, gladka dolina, nad podom, za vrhom, senožet, njivice, vrt, trbež, pod —, nad potjo, v kotu, travnice, za močilom, dovjež, pod kozolcem, breg, travnik, groblje, marinovca, vočeva njiva,

¹⁰⁷ Jož. kat.; Bek. Tab. 84.

¹⁰⁸ Bek. Tab. 238; jož. kat.

¹⁰⁹ Bek. Tab. 28; jož. kat.

¹¹⁰ Jož. kat.

¹¹¹ GB VII, 159; V, 326'; VII, 330; IV, 324; Valv. XI, str. 111.

pod češnjo, v koncu, rob, nad hišo, na brezovih, košenina, topole, pod trto, reber, štorovje, njiva, na koncu njive, travniček, persele. — Gozd: pod trbežem, na kamnici, gora, stančne doline, strmec, brezovca, skalovji hrib, za vrhom, hrastnice, strma meja, pod lipami, klemenovca, rudarske jame, ravni, pri veliki skali, pod vrhúje, v gačah, jelenčeva dolina, dobova dolina, dobre, dobravica, pod travnikom, dolinica.

Indiferentna imena — Gozd: na borštu, gmajna, koroška gmajna, na bleku, stari graben, tratica.

Negotovo ime — Gozd: kucl.

Iz seznama ledinskih imen je razvidno, da naletimo razen na posamezne nemške izposojenke, ki sploh ne morejo biti odločilne za presojo narodnostnega porekla, sicer samo na izrazito slovenska imena. Povsem osamljeno nemško ime pungert v Zgornji Besnici in Brezovici kaže le na prisotnost nemškega zemljiškega gospoda.

V skladu s krajevnimi in ledinskimi imeni so tudi priimki, ki imajo samo v izjemnih primerih nemško obliko. Pa še ti priimki so deloma indiferentni, kot Webar v Brezovici,¹¹² ki znači le obrtnika, Dienstman v Besnici in na Češnjici,¹¹³ ki kaže na službeno razmerje, ali Boštar (loški urbarji), ki se je ohranil kot domače ime pri kmetiji v Zgornji Besnici, na kateri je bil stoletja naseljen freisinški gozdar. Poedini nemški priimki so zgodaj zašli na besniško ozemlje po notranjem gibanju, kakor n. pr. Ribolt iz Bitnja.¹¹⁴ Sicer so pa značilna za besniško področje izrazita slovenska imena, ki potekajo večinoma iz 16. stoletja in so se ohranila do danes deloma kot priimki, deloma kot domača imena, tako Bidovec, Kalan, Klinar, Knifec, Kozjek, Kralj, Krt, Kunar, Rakovec, Soršek, Sušnik, Štular, Sinek, Udir.

Krajevna, ledinska in osebna imena trdno dokazujejo, da je bilo prebivalstvo besniškega ozemlja v svojem jedru slovenskega izvora.

Posebni položaj besniškega teritorija je imel svoj odmev tudi v socialnem življenju tamkajšnjih kmetov. — Na koncu 13. stoletja so oddajali loški podložniki poljšiške županije ob sv. Juriju od hube ovco z jagnjetom oziroma 20 denarjev; ob sv. Jakobu so prispevali kot steura vini 8 denarjev, ob sv. Mihaelu za harreht 6 denarjev, za tri kralje pa 10 denarjev namesto prašiča. Sicer so plačevali še steuro, ki je znašala takrat okrog 16 denarjev; za odvetništvo so prispevali po en denar. Kadar se je mudil v Loki zemljiški gospod, so morali oddajati meso za kuhinjo.¹¹⁵ Podložniki poljšiške županije so torej 1291 lahko odplačali svoje prispevke le v denarju. Če primerjamo njihove obveznosti z dajatvami ostalih loških kmetov, vi-

¹¹² Loški urbar 1501, f. 118.

¹¹³ Loški urbar 1501, f. 118; f. knj. 1540.

¹¹⁴ 1660 Mihael Ribolt Faichtingensis, SkALj: poročna knjiga št. 1165.

¹¹⁵ Fra 36, str. 222, 227.

dimo, da so bili besniški podložniki še najbližje skupini v Poljanski dolini, ki je oddajala ovco. Vendar je treba poudariti, da v poljšiški županiji niso plačevali poklona, da je bila dajatev za tri kralje manjša in da niso prispevali žita. Prav zadnja olajšava je besniške podložnike bistveno ločila od ostalih loških kmetov po Sorškem polju in Poljanski dolini, ki so morali z redkimi izjemami (n. pr. podložniki gadmarske, žirovske županije) stalno oddajati žito.¹¹⁶

V sličnem položaju je ostala poljšiška županija še v sledečih dveh, treh stoletjih. Tako je n. pr. spadala 1501 glede dajatev v vrsto tistih predelov loškega gospodstva, ki so prispevali najmanj.¹¹⁷ V začetku 16. stoletja so plačevali podložniki poljšiške županije ob sv. Juriju po 24 β, o pustu pa po 1 β; steura vini je znašala 9 in pol β, enako tudi harreht in stewr porcorum; za sbaigelt so prispevali po 10 β, za vogtrecht po 1 β. Splošna steura sicer v urbarju ni izrecno omenjena; vendar je razvidno iz skupne vsote, ki jo je oddajala poljšiška županija, da je znašala ta dajatev ca. 25 β na hubo. V ostalem je prispevala še vsa županija zemljiškemu gospodstvu 32 piščancev, a za veliko noč kaščarju 70, pisarju in mojstru pa po 10 jajc. Razen tega je dajal župan pisarju in mojstru po dve kokoši, ob pojezdah pa še po dve pogači. Meso za kuho so oddajali podložniki le takrat, kadar je prišel zemljiški gospod prvič v Loko.¹¹⁸ Celotne redne dajatve so torej znašale 1501 okrog 90 β na hubo. Kadar so v Besniškem gozdu pasli prašiče, je pobiral loški kaščar prispevke od hub v Besnici brez ozira na to, kateremu zemljiškemu gospodstvu so pripadale, in sicer po pol mere ovsa, eno kokoš in dve klobasi. Prispevek v plečih se ni ločil od dajatve v Poljanski dolini.¹¹⁹ Prav kakor soriško ozemlje¹²⁰ je bila poljšiška županija v izjemnem položaju tudi glede tlake. Urbar 1501 izrecno poudarja, da podložnikov te županije že od nekdaj ni zadevala tlačanska dolžnost. Ko je bilo to ozemlje nekaj časa v posesti oskrbnika Petra, je ta sicer zahteval tlako, ki se ji podložniki menda niso upirali, vendar je bila ta obveznost le prehodnega značaja.¹²¹

Podložniki poljšiške županije so bili torej deležni prav izrednih ugodnosti, kakršne srečamo na vsem sklenjenem loškem ozemlju edinole pri Soričanih, ki jim je zemljiški gospod dajal prednost, ker so mu v 13. stoletju kultivirali zemljo, od katere dotlej ni imel koristi.¹²² Enako je hotel freisinski škof pritegniti nase s popuščanjem tudi podložnike na besniških tleh, ki so bila tako rahlo povezana

¹¹⁶ Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 29–34; Blaznik P., Kol. in podl., o. d., str. 205, 215.

¹¹⁷ Prim. Blaznik P., Kol. S. d., str. 63–66; Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 32–35; Blaznik P., Kol. in podl., o. d., str. 214–218.

¹¹⁸ Urbar 1501, f. 120/1, 368/9, 372, 375.

¹¹⁹ Urbar 1501, f. 374; Blaznik P., Kol. P. d., o. d., str. 35.

¹²⁰ Blaznik P., Kol. S. d., str. 68.

¹²¹ Urbar 1501, f. 381.

¹²² Blaznik P., Kol. S. d., str. 61–70.

z ostalim loškim gospodvom in zaradi katerih je dosegel spor prav v času urbarja 1501 svoj višek.¹²³

V 17. stoletju je zavel preko besniškega ozemlja nov veter. Leta 1625 je namreč komisar freisinškega škofa Puecher zmagovito zaključil s kranjskim mestnim svetom stoletni spor zaradi meje na tem območju.¹²⁴ Tako je lahko Puecher razširil svoje finančne reforme, ki jih je izvajal na loških tleh,¹²⁵ tudi preko besniškega ozemlja. Iz obsežnega urbarja 1630 je razvidno, da so plačevali tedaj podložniki od poedine hube razen 2 gld. davka in hišnega goldinarja tudi 1 mero (mess) žita, kar je predstavljalo težko novo obremenitev. 1 mess je $\frac{1}{2}$ modija oziroma $\frac{37}{64}$ stara. Če računamo, da je veljal 1636 na loškem ozemlju 1 star najdražjega žita, pšenice, 3 gld. 34 krc., najcenejšega, ovs, pa 80 krc., lahko računamo povprečno vrednost dajatve v žitu na približno 86 krc. Razen tega je plačeval vsak gruntar v županov račun 16 reparjev in 1 petak, t. j. $5\frac{2}{3}$ krc., ter 10 jajc, za lovščino pa 2 petaka, t. j. $1\frac{1}{3}$ krc. Redna urbarialna dajatev zemljiškemu gospodu je torej znašala 4 gld. 33 krc. in 10 jajc, kar je malo nižje od povprečnih prispevkov, ki so jih takrat oddajali loškemu gospodstvu podložniki godeške županije, ki so imeli 1291 oziroma 1501 znatno višje obveznosti kot besniški gruntarji.¹²⁶ Nič drugače ni bilo pri kajzarjih. Med njihove redne dajatve je spadala 1630 tudi ajda, ki je sicer v starejših loških urbarjih nikoli ne srečamo; mogli so jo pa odkupiti z denarjem. Višina rednih kajžarskih urbarialnih dajatev gospodstvu se je sukala večinoma okrog 35–38 krc. Na novo kultivirano zemljo je zemljiška gosposka skrbno vpisovala v urbar; za vsak nov laz je moral dati kajžar še posebej količino ajde oziroma namesto te največkrat po 10 krc. in včasih poleg tega še pišče.¹²⁷ — Še bolj je pritiskala besniškega podložnika robotnina, ki je bila tedaj uvedena ne glede na stare pravice in ki je v splošnem dosegala robotnino na ostalem loškem gospodstvu. Gruntarji so plačevali 1660 na ta račun letno po 4–5 gld., kajzarji pa 1 gld. 38 krc.¹²⁸

Po davčni rektifikaciji sredi 18. stoletja so plačevali gruntni deželi brez razlike po 6 gld. kontribucije, a davka 2 gld. 51 krajcarjev do 3 gld. 11 krc.; dajatev loški gosposki so znašale 2 gld. 4 krc. do 2 gld. 33 krc. na račun dajatve pravde (činža) in 4 gld. 30 krc. do 5 gld. 30 krc. robotnine. Dajatev v žitu se ne omenja, pač pa je ostala ne-

¹²³ Z o n t a r J., o. d., str. 79–88.

¹²⁴ Z o n t a r J., o. d., str. 209.

¹²⁵ B l a z n i k P., Kol. in podl., o. d., str. 226–232.

¹²⁶ Urbar 1630, f. 246–252; K o s F r., Zgodovinski pobirki iz loškega okraja, IMK, II, 1892, str. 24–27; B l a z n i k P., Kol. in podl., o. d., str. 202 do 209, 214–218, 225.

¹²⁷ Urbar 1630, f. 253/6.

¹²⁸ Urbar 1660; prim. podobne razmere na soriškem ozemlju, B l a z n i k P., Kol. S. d., str. 69.

spremenjena oddaja jajc. Kajžarjem je bilo naloženo po 2 gld. kontribucije in 24 do 52 krc. deželnega davka, medtem ko so dajali zemljiški gosposki 5 do 54 krc. pravde, 1 gld. 38 krc. robotnine, mestoma tudi dvoje piščet.¹²⁹ Višina gruntarskih oddaj je znašala povprečno preko 75 % dajatev v godeški županiji, medtem ko so kajžarske obveznosti presegale ustrezajoče godeške prispevke.¹³⁰

Posamezni grunti so uživali razne olajšave. Med te spada n. pr. huba na Češnjici (p. d. Rožman), ki je bila v 16. stoletju vpisana med freisinške fevde, pa jo je že takrat najti tudi v urbarjih. Na to hubo je bila skozi stoletja vezana dolžnost, vzdrževati konja, s katerim se je moral grutar priključiti loškemu oskrbniku na službenem potu.¹³¹ Zato je bilo pa treba 1501 dajati od hube gosposčini le po 1 mero (mess) ovsa in 2 petelina (1501, f. 118), ki ju je bilo kasneje možno odkupiti z 11 krc.; po 1515 se je priključila še uporniška dajatev v višini 2 krc. (urbar 1568). Do 1630 sta se tem obveznostim pridružila tudi običajna lovščina in hišni goldinar (1630, f. 249). Znatnih olajšav je bila deležna huba še sredi 18. stoletja; te so se izražale tako v nižjem davku deželi kakor tudi v dajatvi pravde, zlasti pa v tem, da je bila huba oproščena plačevanja robotnine.¹³² — V posebnem položaju je bila dalje časa tudi huba v Zgornji Besnici, na kateri je bil naseljen freisinški gozdar, ki je plačeval zaradi službenih dolžnosti 1501 od hube le dajatev stewr (1501, f. 121). Sredi 18. stoletja je bil skupno z loškim grutarjem v Spodnji Besnici deležen olajšave pri plačevanju dajatve pravde (56 krc.) in robotnine (2 gld. 30 krc.). Nižja dajatev pravde in deželni davek sta veljala tudi za oba besniška vidmarja.¹³³

Zanimivo primerjavo glede socialnih razmer na posameznih kmetijah pod različnimi gospodstvi omogočajo zlasti brdski urbarji od 16. stoletja dalje. Hube, ki so bile podložne Turnu, so plačevale 1558 večinoma po 80 β in 23 reparjev, v celoti torej 227 β.¹³⁴ Podložnik Slatte Klemen je oddajal n. pr. od hube, ki je bila v primskovem uradu, letno po 58 β, 2 krc. uporniškega prispevka, 1 oddojka, 1 ovco, 6 kokoši, 20 jajc, 4 mere pšenice, 4 prosa, 9 ovsa, ½ sočivja (urbar leta 1552). Kakšna razlika torej v primerjavi z loškimi hubami, kjer so prispevali podložniki 1501 le po 90 β! Slika se tudi kasneje ni

¹²⁹ RDA, fasc. 2, št. 43.

¹³⁰ Blažnik P., Kol. in podl., o. d., str. 233—235.

¹³¹ Spomin na to obveznost je še danes ohranjen v jezdecu na konju, ki je upodobljen v kamnitem okviru na gospodarskem poslopju omenjenega grunta. Ljudska fantazija je stvorila ob tem liku povest o domači hčeri, Rožmanovi Alenčici, ki se je preoblečena v moškega javila v vojaško službo. Junaško dejanje je našlo svoje mesto tudi v narodni pesmi (Štrekelj K., Slovenske narodne pesmi I, str. 104—105).

¹³² RDA, fasc. 2, št. 43.

¹³³ RDA, fasc. 2, št. 43.

¹³⁴ Urbar 1558, f. 192; 1 repar = 4 krc. nemške veljave, 1 krc. = 1,5 β (Kos Fr., Zgod. pob., o. d., str. 25).

spremenila. Omenjena brdska huba je n. pr. 1658 oddajala naturalije v isti višini kot 1552, prispevek v denarju je pa znašal 7 gld. 46 krc.¹³⁵ Še bolj nazorno se vidijo razlike na podlagi primerjave dajatev po rektifikaciji, ko imamo na razpolago podatke za vse besniške kmetije. Glede deželne kontribucije so bile hube sicer izenačene; plačevale so brez razlike po 6 gld. Pač pa se kaže razlika že pri deželnem davku, ki se giblje med 3 gld. 5 krc. in 5 gld. 35 krc.; lamberski podložnik v Zgornji Besnici je plačeval izjemoma celo 9 gld. 16 krc. Še izrazitejša je razlika glede obveznosti do zemljiške gosposke. Medtem ko se giblje višina dajatve pravde med 1 gld. 10 krc. in 3 gld. 5 krc. in se je le izjemoma povzpela do 4 gld. 30 krc.,¹³⁶ naletimo na občutne razlike pri vprašanju tlake oziroma robotnine in pri drobnih dajatvah. Glede teh obveznosti so se cerkveni podložniki bistveno ločili od posvetnih. Robotnina nefreisinških cerkvenih podložnikov je znašala splošno 3 gld.; edino pri oviški hubi je omenjena tudi tlaka pri cerkvi. Pa tudi sicer so bile dajatve teh cerkvenih podložnikov vse pod povprečkom loških besniških kmetov.¹³⁷ Robotnina pri posvetnih podložnikih je znašala povprečno 8 do 12 gld. Hubenhoferjev podložnik v Rakovici je moral biti do 1750 sploh vedno na razpolago, da je šel na tlako sam ali s konjem; 1750 se je šele pogodil, da je bil vezan na 15 dni tlake in 10 gld. 12 krc. robotnine (Bek. Tab. 330). Fužinarski podložniki so dajali sicer le po 8 gld. 30 krc. robotnine, morali so pa prispevati 1 gld. 40 krc. do 2 gld. 18 krc. za drobne dajatve, ki so jih navzlic temu oddajali tudi v naravi (kopune, jajca, skuto oziroma piščeta, kozliče).¹³⁸ V posebnem položaju so bili podložniki Schrottenthurna. Tam sta plačevala n. pr. zabukovska gruntarja po 8 gld. 30 krc. robotnine; vrh tega sta dajala po 51 krc. za plug, po 34 krc. za lan, po 16 kodelj prediva oziroma 34 krc., po 1 kozliča, 4 piščeta, 25 jajc, latvico skute in oskrbela razen tega še 5 voženj lesa.¹³⁹ Robotnina lamberskih podložnikov je v splošnem presegala 10 gld.; razen tega je bila večina podložnikov obremenjena še z različnimi drobnimi dajatvami (kozliča, piščeta, jajca, skuta).¹⁴⁰ Brdski podložniki so bili v dobi celjskih grofov sploh oproščeni vsake tlake. Ko so prišli v last deželnega kneza, se je njihov socialni položaj silno poslabšal. Imetniki zastavljenih oziroma zakupnih posestev so hoteli od podložnikov čim več iztisniti, zaradi česar so se n. pr. podložniki primskovskega urada že 1484 pritoževali.¹⁴¹ Položaj se seveda s tem ni izboljšal. Tako so plačevali sredi 18. stoletja brdski podlož-

¹³⁵ Urbar 1658, f. 115.

¹³⁶ N. pr. RDA, fasc. 292, št. 24; 315, št. 7.

¹³⁷ RDA, fasc. 25, št. 5; 28, št. 5; 68, št. 5; 84, št. 1; 102, št. 2; 108; Bek. Tab. 108.

¹³⁸ RDA, fasc. 315, št. 7.

¹³⁹ RDA, fasc. 289, št. 22.

¹⁴⁰ RDA, fasc. 292, št. 24.

¹⁴¹ Zontar J., o. d., str. 32–33.

niki od $\frac{1}{2}$ hube 6 gld. 10 krc. robotnine, delali 6 dni tlake in dajali 6 kodelj preje.¹⁴² Ajmanovi grunti so prispevali 10 gld. robotnine, opravljali 10 dni tlake in vrh tega plačevali še 10 kodelj prediva, 4 mernike ovsu in 1 kokoš.¹⁴³ — Razlike je opaziti deloma tudi pri kajžarjih, vendar v bolj omejenem obsegu, ker je bilo kajžarstvo le v majhni meri odvisno od posvetnih gospod. Na največjo obremenitev naletimo pri Schrottenthurnu, kjer so kajžarji opravljali $1\frac{1}{2}$ do 12 dni tlake na leto, vendar jih je morala gosposčina oskrbovati s hrano.¹⁴⁴ Spričo takih razmer ni čudno, da se je loška gosposka ob robotni pravdi sklicevala na razmere na besniškem ozemlju.¹⁴⁵

Medtem ko so imeli loški podložniki že od konca 15. stoletja hube v dednem zakupu po kupnem pravu,¹⁴⁶ so bile hube kakor tudi kajže ostalih besniških podložnikov še sredi 18. stoletja v splošnem zakupne.¹⁴⁷ Proti koncu 18. stoletja naletimo na primere, da so bila pojedina posestva nekaterih podložnikov proti občutni odškodnini spremenjena v kupna; tako je n. pr. plačal 1792 gruntar beneficija sv. Katarine v Kranju za prepis 168 gld., kajžar pa 51 gld.¹⁴⁸

Desetina vseh gruntarskih podložnikov je pripadala sredi 18. stoletja izključno šmartinski župniji. Tedaj so jo v splošnem odplačevali v denarju, pretežno v višini okrog 6 gld.; le izjemoma je v nekem primeru dosegla vsoto 14 gld. 15 krc. Kajžarska desetina je bila nižja kot 1 gld.; pobirala so jo deloma zemljiška gospodstva, od nekaterih parcel tudi pristojna podružnična cerkev oziroma pojedini gruntarji.¹⁴⁹

ZAKLJUČKI

Besniško ozemlje med Stražiščem in potokom Lipnico na Gorenjskem je sicer spadalo od 1002 k freisinškemu loškemu gospostvu, vendar v razliko z ostalimi deli ni bilo z njim trdno povezano. V celoti je imel freisinški škof v svoji lasti le naselbine Poljšica, Brezovica, Ovsišče in Rovte; Češnjica, prav posebno pa obe Besnici so bile močno okrnjene, grunti v Rakovici in Zabukovju pa so bili sploh odtujeni. Na besniška tla so silili Ortenburžani, ki so si ustvarili v Wartenbergu ob Savi trdno oporišče. Tudi po poravnavi s freisinškim škofom 1263 so obdržali Ortenburžani vrsto kmetij, ki so ležale večinoma v Spodnji Besnici. Po izumrtju Ortenburžanov so prešle te kmetije 1418 v roke Celjanov; ko so ti izumrli, so postala ta zemljišča del deželno knežje posesti. V 16. stoletju so bila zastavljena rodbini

¹⁴² RDA, fasc. 238, št. 36.

¹⁴³ RDA, fasc. 239, št. 36.

¹⁴⁴ RDA, fasc. 289, št. 22.

¹⁴⁵ Don., 1640, št. 169, str. 113.

¹⁴⁶ Blažnik P., Kol. S. d., str. 45–46.

¹⁴⁷ Bek. Tab. 25, 28, 108, 239, 289, 315, 330.

¹⁴⁸ SkAlj, št. 226.

¹⁴⁹ Bek. Tab. 2/II, 2/III, 2/XI, 25, 84, 108, 238, 239, 289, 292, 311, 315, 330.

pl. Egkh, ki jih je odkupila deloma do 1552, deloma pa 1626. Prve so prešle 1677 v posest rodbine Dinzl; prvotno so bile podložne graščini Turn, kasneje Ajmanovemu gradu. Druge so bile v primskovskem uradu, ki je bil spojen z Brdom; ena teh kmetij je sredi 17. stoletja odpadla in je večkrat menjala gospodarja.

Večina škofu odtujenih kmetij je bila pa kot freisinški fevd spočetka v posesti loških ministerialov, med katerimi so se v 13. stoletju uveljavljali na tem ozemlju Loški vitezi, v začetku 15. stoletja pa zlasti Ivan Loški in Ivan Liemberg. V drugi polovici 15. stoletja je te fevde združil v svojih rokah dolgoletni loški oskrbnik Jurij Lamberg, lastnik gradu Kamen. Za njegovih vnukov Franca in Jakoba je prišlo do delitve. Po Francovi smrti se je njegov delež razdrobil, s čimer se je okoristila zlasti rodbina Sigesdorfov, graščakov na Schrottenthurnu. V 17. stoletju je bil okrnjen tudi Jakobov delež s skupino štirih hub, ki so tedaj pripadle kroparski fužinarski družini Mazoll, pa so kasneje kot celota večkrat menjale gospodarja. Več hub je bilo podložnih raznim cerkvenim ustanovam. Rakoviški dvorec (Kutina), ki je prav pogosto prehajal iz rok v roke, je prišel končno leta 1701 v last kmetске svobodniške rodbine Rakovec. Med svobodnike se je z odkupom 1768 uvrstil tudi njegov sosed Rakovec Valentin.

Zemljiška razdelitev s kolektivnim sistemom kakor tudi celki, katerih obstoj v začetku 15. stoletja izpričujejo pisani viri, dokazujejo, da naselitev na besniškem ozemlju, ki je bilo odtujeno freinskemu škofu, časovno ni dosti zaostajala za kolonizacijo v freinski poljšiški županiji, kjer je bilo gruntarsko naseljevanje zaključeno do 14. stoletja.

V 16. stoletju se je začelo razvijati kajžarstvo, ki je bilo močno predvsem v obeh Besnicah. Kajže so postavljali večinoma ločeno od gruntarske naselbine. Polje so si kultivirali pretežno na tleh nekdanjega gozda in paše. Mnogi nefreinski podložniki, med njimi tudi gruntarji, so se okoriščali deloma z zemljo, ki je pripadala loškemu gospostvu, zaradi česar so od teh parcel plačevali prispevke loški gosposki. Nekateri podložniki, zlasti kajžarji, so se bavili tudi z obrtništvom; številni so bili posebno tkalci in mlinarji.

Iz krajevnih, ledinskih in osebnih imen je razvidno, da so bili besniški podložniki v jedru slovenskega izvora.

Freinski škof je hotel sporno ozemlje pritegniti nase s tem, da je besniškim podložnikom bistveno olajšal dajatve, obenem pa ni od njih dolga stoletja zahteval nikake tlake. Položaj freinskih podložnikov se je poslabšal po 1625, ko se je končal stoletni mejni spor s škofovo zmago; tedaj se niso zvišale samo urbarialne dajatve, nego je bila na novo vpeljana tudi robotnina. Položaj ostalih besniških podložnikov je bil zelo različen, kar se nazorno kaže zlasti pri vprašanju tlake. Dajatve nefreinskih cerkvenih podložnikov so bile vse pod povprečkom tamkajšnjih freinskih podložnikov, dajatve po-

svetnih podložnikov pa so te znatno presegale. Medtem ko so bile freisinške hube že od konca 15. stoletja dalje v dednem zakupu po kupnem pravu, so bile hube kakor tudi kajže ostalih besniških podložnikov še sredi 18. stoletja v splošnem zakupne. Desetina vseh gruntarskih podložnikov je pripadala izključno šmartinski župniji; kajžarji so jo odplačevali deloma zemljiškim gospostvom, od nekaterih parcel pa tudi pristojni podružnični cerkvi oziroma poedinim gruntarjem.

Zusammenfassung

DIE GRUNDHERRSCHAFTEN IM BESNICA-GEBIETE

Das Gebiet von Besnica liegt zwischen Stražišče und dem Lipnabach in Oberkrain. Seit 1002 gehörte es zwar zur Freisinger Grundherrschaft von Loka, doch war es nie mit ihm fester verbunden. Der Freisinger Bischof besass im ganzen nur folgende Siedlungen: Poljšica, Brezovica, Ovsiša und Rovte; Češnjica, besonders aber Zgornja und Spodnja Besnica wurden ihm stark abgebröckelt, die Hufen in Rakovica und Zabukovje wurden ihm ganz entfremdet. In das Gebiet von Besnica drangen nämlich die Ortenburger, welche sich auf dem nahen Wartenberg an der Save einen festen Stützpunkt errichtet hatten. Auch nach der Zerstörung des Schlosses und dem geschlossenen Vergleich mit den Freisinger Bischöfen im Jahre 1263 behielten die Ortenburger eine Reihe von Hufen, welche grösstenteils in Spodnja Besnica lagen. Nach dem Aussterben der Ortenburger gingen diese Bauerngüter 1418 in die Hände der Cillier Grafen über. Als ihr Stamm ausstarb, wurden diese Hufen zum landesfürstlichen Besitz geschlagen. Im 16. Jahrhundert verpfändete man sie an die von Egkh, welche sie zu Eigentum teilweise bis 1552, teilweise aber im Jahre 1626 abkauften. Der erste Teil ging 1677 in den Besitz der Familie Dinzl über; dadurch wurden sie dem Schloss Turn unter Neuburg, später dem Schloss Ajman untertänig. Der zweite Teil zählte zum Amt Primskovo, welches einen Teil der Herrschaft Egg (Brdo) bildete. Nur eine Hufe wurde Mitte des 17. Jahrhunderts abgetreten und wechselte mehrmals ihren Herrn.

Der Grossteil der den Bischöfen entfremdeten Bauerngüter war als Freisinger Lehen zunächst im Besitze von Ministerialen, unter welchen im 13. Jahrhundert auf diesem Gebiete die Ritter »de Lok«, zu Beginn des 15. Jahrhunderts aber vor allem Hans von Lack und Hans Liemberg hervortraten. In der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts vereinigte diese Lehen der langjährige Pfleger Georg Lamberg, Grundherr von Stein (Kamen). Seine Enkel Franz und Jakob teilten den Besitz. Mit dem Tode des Franz zerfiel sein Anteil, was vor allem der Familie Sigesdorf, Herren auf Schrottenthurn zugute kam. Im 17. Jahrhundert verminderte sich auch Jakobs Anteil um 4 Hufen, welche damals der Hammergewerkefamilie

Mazoll in Kropa zufließen, später aber als Ganzes mehrmals ihren Grundherrn wechselten. Mehrere Hufen gelangten in Kirchenbesitz. Der Hof zu Rakovica (Kutina) ging besonders häufig aus einer Hand in die andere und kam 1701 in Besitz der bäuerlichen Freisassenfamilie Rakovec über. Seit dem Loskauf im Jahre 1768 zählte unter die Freisassen auch sein Nachbar Valentin Rakovec.

Die Flurverteilung des kolektiven Typus und die Einödhöfe, deren Bestand aus den Quellen vom Beginn des 15. Jahrhunderts hervorgeht, beweisen, dass die Besiedelung auf dem Gebiete von Besnica, welches den Freisinger Bischöfen entfremdet worden war, zeitlich nicht viel hinter der Kolonisation im Freisinger Amte Poljšica zurückblieb, wo die Begründung der Hufen bis zum 14. Jahrhundert abgeschlossen war.

Im 16. Jahrhundert begann sich das Untersassentum zu formen; es war besonders stark in den beiden Besnica-Dörfern vertreten. Die Keuschen baute man grösstenteils abseits von den Hufensiedlungen. Die Felder rodete man überwiegend auf Wald- und Weidegrund. Viele fremde (nichtfreisinger) Untertanen, unter ihnen auch Hubleute nahmen dabei Freisinger Grund und Boden in Angriff; deswegen reichten sie von den in Bau genommenen Parzellen Abgaben der Grundherrschaft in Loka. Einzelne Untertanen, besonders Keuschler, befassten sich auch mit Gewerben; zahlreich waren Leinweber und Müller.

Aus den Orts-, Flur- und Personennamen geht hervor, dass die Untertanen in Besnica slovenischer Herkunft waren.

Die Freisinger Bischöfe konnten das strittige Grenzgebiet nur dadurch festhalten, dass sie den dortigen Untertanen wesentlich die Lasten erleichterten, vor allem, dass sie von ihnen durch Jahrhunderte keinen Robotdienst forderten. Die Lage der Freisinger Hintersassen in Besnica verschlechterte sich erst nach 1625, als der hundertjährige Grenzstreit mit der Stadt Kranj für die Bischöfe siegreich endete. Damals wurden nicht nur die Urbarialabgaben erhöht, sondern auch das Robotgeld neu eingeführt. Die Lage der übrigen bäuerlichen Hintersassen in Besnica war sehr verschieden, was vor allem aus ihren Robotverpflichtungen hervorgeht. Während die Abgaben der nichtfreisingischen Kirchenuntertanen unter dem durchschnittlichen Ausmass der dortigen Freisinger Leistungen verblieben, überstiegen dasselbe die grundherrlichen Zinse der weltlichen Hintersassen sehr stark. Die Freisinger Hufen waren bereits vom Ende des 15. Jahrhunderts in Kaufrecht verliehen, die Hufen und Keuschler der übrigen dortigen Untertanen aber noch Mitte des 18. Jahrhunderts im allgemeinen zu Mietrecht vergeben. Der Zehent aller Hubleute gebührte ausschliesslich der Pfarre Šmartin bei Kranj; die Keuschler mussten ihn aber teilweise ihren Grundherren, von einzelnen Parzellen aber der zuständigen Filialkirche beziehungsweise einzelnen Besitzern untertäniger Hufen reichen.